

ISSN 2413-7189

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В. М. КОРЕЦЬКОГО
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВЧИХ ПЕРЕДБАЧЕНЬ І ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ»

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

науково-практичний журнал

Випуск 1–2

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Гетьман А.П., доктор юридичних наук, професор, лауреат Державної премії, Заслужений діяч науки та техніки України, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік Національної академії правових наук України (*Голова Редакційної ради*);

Костицький В.В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права і держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений юрист України, академік Національної академії правових наук України, президент ГО «Міжнародна екологічна академія» (*головний редактор*);

Шемшученко Ю.С., доктор юридичних наук, професор, директор Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, академік Академії наук України та Національної академії правових наук України (*шеф-редактор*).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Андрейцев В.І., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри господарського та цивільного права Національного гірничого університету, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України; **Анісімова А.В.**, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; **Балюк Г.І.**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри екологічного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Бобкова А.Г.**, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України; **Гривцова Р.Ю.**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри службового та медичного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Срмоленко В.М.**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України; **Захарченко П.П.**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії права та держави Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Кобецька Н.Р.**, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; **Коваленко Т.О.**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри аграрного та земельного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Кулинич П.Ф.**, доктор юридичних наук, професор, завідувач сектору проблем аграрного та земельного права Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії правових наук України; **Мироненко І.В.**, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; **Нагребельний В.П.**, кандидат юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України; **Наливайко Л.Р.**, доктор юридичних наук, професор, профектор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, віце-президент Асоціації українських правників (*відповідальний редактор*); **Новицька Н.Б.**, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права та процесу Університету державної фіскальної служби України; **Носік В.В.**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України; **Перейра Андре**, доктор юридичних наук, професор Центру біомедичного права Юридичного факультету Коїмбрського університету (Португалія); **Розовський Б.Г.**, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; **Романко С.М.**, кандидат юридичних наук, доцент, завідувачка відділу Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи; **Сидор В.Д.**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»; **Соколова А.К.**, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; **Суходольська А.А.**, кандидат юридичних наук, старший викладач Національного авіаційного університету, виконавчий секретар Міжнародної екологічної академії; **Харитоновна Т.Є.**, доктор юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»; **Шульга М.В.**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України; **Юнгер В.І.**, кандидат медичних наук, заступник головного лікаря з поліклінічної роботи Клінічної лікарні «Феофанія» Державного управління справами, старший викладач кафедри менеджменту охорони здоров'я Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування ДУ «Житомирська політехніка».

Редакція журналу не завжди поділяє позиції авторів з приводу висловлюваних проблем і не несе відповідальності за зміст авторських публікацій.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Журнал рекомендовано до друку Рішенням Вченої ради Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи (протокол № 2 від 25 травня 2023 р.).

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. (додаток 4) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право»).

© Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, 2023

© Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи, 2023

© Громадська організація «Міжнародна екологічна академія», 2023

ISSN 2413-7189

ISSN 2413-7189

V.M. KORETSKY INSTITUTE OF STATE AND LAW
INSTITUTE OF LEGISLATIVE PREDICTIONS AND LEGAL EXPERTISE
NON-GOVERNMENTAL ORGANISATION "INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL ACADEMY"

ENVIRONMENTAL LAW

scientific and practical journal

Issue 1–2

Publishing House
"Helvetica"
2023

EDITORIAL COUNCIL

Hetman Anatolii, Doctor of Legal Sciences, Professor, Laureate of the State Prize, Honored Figure of Science and Technology of Ukraine, Rector of Yaroslav Mudryi National Law University, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine (*Chief of the Editorial Council*);

Kostytsky Vasyl, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Theory and History of Law and State of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, President of NGO “International Ecological Academy” (*Editor-in-Chief*);

Shemshuchenko Yurii, Doctor of Legal Sciences, Professor, Director of V.M. Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine, Academician of the Academy of Sciences of Ukraine and National Academy of Legal Sciences of Ukraine (*Chief Editor*).

EDITORIAL BOARD

Andreitsev Volodymyr, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Economic and Civil Law of National Mining University, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine; **Anisimova Hanna**, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Environmental Law of Yaroslav Mudryi National Law University; **Baliuk Halyna**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Environmental Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv; **Bobkova Antonina**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; **Hryvtsova Radmyla**, Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Service and Medical Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv; **Yermolenko Volodymyr**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Agrarian, Land and Environmental Law named after V.Z. Ianchuk of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; **Zakharchenko Petro**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of History and Theory of Law and State of the Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv; **Kobetska Nadiia**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Labor, Environmental and Agrarian Law of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; **Kovalenko Tetiana**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Agrarian and Land of the Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv; **Kulynych Pavlo**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Sector of Agrarian and Land Law of V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; **Myronenko Ihor**, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Civil Law of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; **Nahrebelnyi Volodymyr**, Ph.D. in Law, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Senior Researcher, Deputy Director of V.M. Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine; **Nalyvaiko Larysa**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Vice Rector of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Vice President of the Association of Ukrainians Lawyers (*Deputy Editor-In-Chief*); **Novytska Nataliia**, Doctor of Legal Sciences, Senior Researcher, Professor at the Department of Private Law of State Tax University of Ukraine; **Nosik Volodymyr**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Land and Agrarian Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; **Pereira Andre**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Center for Biomedical Law, Law Faculty of the Coimbra University; **Rozovskyi Borys**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Professor of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; **Romanko Svitlana**, Ph.D. in Law, Associate Professor, Head of the department of the Institute of Legislative Provisions and Legal Expertise; **Sydor Viktoriia**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Constitutional, Administrative and International Law of Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University “Odesa Law Academy”; **Sokolova Alla**, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Environmental Law of Yaroslav Mudryi National Law University; **Sukhodolska Anastasiia**, Ph.D. in Law, Senior Lecturer of the National Aviation University, Executive Secretary of the International Environmental Academy; **Kharytonova Tetiana**, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Agrarian, Land and Environmental Law of the National University “Odesa Law Academy”; **Shulha Mykhailo**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Land and Agrarian Law of Yaroslav Mudryi National Law University, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; **Yunher Vitalii**, Candidate of Medical Sciences, Deputy Chief Physician for Polyclinic Work of Feofaniya Clinical Hospital of the State Administration of Affairs, Senior Lecturer at the Department of Health Care Management of Bogomolets National Medical University, Associate Professor at the Department of National Security, Public Management and Administration of Zhytomyr Polytechnic State University.

The Editorial Board may not share the authors' opinion and assumes no responsibility for the content of manuscripts.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

The journal is recommended for printing by the Academic Council of the Institute of Legislative Predictions and Legal Expertise (Protocol № 2 dated May 25, 2023).

Based on the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 886 of 02.07.2020 (Annex 4) the journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category “B” in the field of legal sciences (081 “Law”).

© V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2023

© Institute of Legislative Predictions and Legal Expertise, 2023

ISSN 2413-7189

© Non-Governmental Organisation “International Environmental Academy”, 2023

ЗМІСТ

Губіна Г. Л. Міністерство охорони здоров'я України, Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів і сільськогосподарська продукція.....	7
Кірін Р. С., Олейніков Г. В., Кіріна Л. І. Особливості регулювання екологічних правовідносин нормами санітарного законодавства.....	11
Костицький В. В., Закаль О. О. Зміст конституційного права на інформацію про зміни клімату та їх наслідки.....	19
Кравченко О. М. Конфіденційна інформація та комерційна таємниця в Україні.....	24
Некрасов Д. О., Резворович К. Р. Забезпечення людом охорони тваринного світу.....	30
Петрівна Л. С. Юридична відповідальність за вчинення правопорушення у сфері охорони довкілля через призму трагедії на Каховській ГЕС.....	33
Попова А. О. Питання відновлення забруднених у результаті російської воєнної агресії земель у контексті права на сприятливе довкілля.....	37
Тімощик А. Д., Резворович К. Р. Роль міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем України внаслідок збройної агресії РФ.....	41
Трегуб О. А. Систематизація державного обліку в сфері управління відходами на основі державного кадастру відходів.....	45

CONTENTS

Hubina H. L. Ministry of Health of Ukraine, State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection and agricultural products.....	7
Kirin R. S., Oleinikov H. V., Kirina L. I. Features of the regulation of environmental legal relations by the norms of sanitary legislation	11
Kostytskyi V. V., Zakal O. O. The content of the constitutional right to information about climate change and its consequences.....	19
Kravchenko O. M. Confidential information and trade secret in Ukraine.....	24
Nekrasov D. O., Rezvorovych K. R. Ensuring humanity protection of the animal world.....	30
Petrivna L. S. Legal responsibility for committing offenses in the field of environmental protection through the prism of the tragedy at the Kakhovka HPP.....	33
Popova A. O. The issue of restoration of lands contaminated as a result of russian military aggression in the context of the right to a favorable environment.....	37
Timoshchyk A. D., Rezvorovych K. R. The role of international cooperation in solving environmental problems in Ukraine as a result of the armed aggression of the Russia.....	41
Trehub O. A. Systematization of state accounting in the field of waste management based on the state waste cadastre.....	45

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.1>

Губіна Г. Л.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства
Одеського державного аграрного університету
ORCID: 0000-0002-7419-3007

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ, ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ
І СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ПРОДУКЦІЯ**

**MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE, STATE SERVICE OF UKRAINE
ON FOOD SAFETY AND CONSUMER PROTECTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS**

Україна була, є і буде надалі розглядатися як аграрна держава при будь-яких умовах. Зрозуміло, що для цього потрібна також відповідна національна законодавча база, що буде враховувати всі тенденції та вимоги сучасності, буде єдиною у своєму змісті.

У статті розглядаються актуальні для сьогоденності проблеми. Перш за все, визначення у вітчизняному законодавстві поняття «сільськогосподарська продукція», вимоги до її якості, бо Україна отримала статус «кандидата в члени ЄС», а також співпраця з азійськими країнами. І відповідні зміни можливо необхідно буде робити в нашому законодавстві, але для цього потрібно розуміти існуючий стан, бачити «білі плями». Ще здійснюється спроба пов'язати у логічну послідовність поняття «сільськогосподарська продукція» з наступними термінами: «харчові продукти», «органічна продукція».

По-друге, є важливим для сьогоденності визначення переліку центральних органів виконавчої влади, уповноважених щодо питання сільськогосподарської продукції. На думку автора, їх перелік є достатньо великим. І методом випадкової вибірки були обрані два органи, що не знаходяться у підпорядкуванні один одному, – Міністерство охорони здоров'я України та Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Їх діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Однак, згідно Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, а служби утворюються, якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам.

У результаті дослідження автор доходить до висновку, що два різних за правовим статусом центральних органів виконавчої влади України уповноважені займатися питанням щодо безпеки сільськогосподарських харчових продуктів. Вважаємо, за необхідне переглянути визначення поняття «сільськогосподарська продукція» в законодавстві України та прописати єдине, враховуючи сучасні умови, а також визначитися щодо органу, в якого залишиться напрямок щодо сільськогосподарської продукції, її безпеки та внести зміни у чинне законодавство України.

Ключові слова: Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, Кабінет Міністрів України, Міністерство охорони здоров'я України, сільськогосподарська продукція, центральні органи виконавчої влади.

Ukraine was, is and will continue to be considered an agrarian state under any conditions. It is clear that it also requires an appropriate national legislative framework, which will take into account all the trends and requirements of the present, and will be unified in its content.

The article deals with current problems. First of all, the definition of the concept of «agricultural products» in domestic legislation, requirements for its quality, because Ukraine received the status of «candidate for EU membership», as well as cooperation with Asian countries. In addition, it may be necessary to make appropriate changes in our legislation, but for it, we need to understand the existing situation, see the «white spots». An attempt is still being made to connect the concept of «agricultural products» with the following terms: «food products», «organic products» in a logical sequence.

Secondly, for today it is important to determine the list of central executive bodies authorized to deal with the issue of agricultural products. According to the author, their list is quite large. Moreover, by the method of random sampling, two bodies that are not subordinate to each other were chosen – the Ministry of Health of Ukraine and the State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection. Their activities are directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine. However, according to the Law of Ukraine «On Central Bodies of Executive Power» of March 17, 2011 № 3166-VI, ministries ensure the formation and implementation of state policy in one or more areas, and services are formed if most of the functions of the central body of executive power consist of providing administrative services to individuals and legal entities.

As a result of the research, the author comes to the conclusion that two central bodies of the executive power of Ukraine with different legal status are authorized to deal with the issue of agricultural food safety. We believe that it is

necessary to review the definition of the concept of «agricultural products» in the legislation of Ukraine and prescribe a unified one, taking into account modern conditions, as well as decide on the authority that will remain in charge of agricultural products, their safety, and make changes to the current legislation of Ukraine.

Key words: *the State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection, Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, agricultural products, central bodies of executive power.*

Україна – це держава, що займається вирощуванням сільськогосподарської продукції (надалі – СП). Однак, у вітчизняному законодавстві єдине бачення щодо даного терміну відсутнє. Так, виходячи з аналізу норм законодавства України, можна виділити декілька напрямків щодо його визначень, на думку автора. Перший – це ототожнення СП та сільськогосподарських товарів (наприклад, Податковий кодекс України, Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV, Вимоги до специфікацій товарів із географічними зазначеннями та до процедури їх погодження, затверджені Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 12.04.2021 р. № 743) [1–3]. Другий – це визначення терміну «СП» як в першому напрямку, але без ототожнення з сільськогосподарськими товарами (наприклад, Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25.06.2009 р. № 1561-VI, Закон України «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 р. № 5479-VI, Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. № 2496-VIII (надалі – Закон № 2496-VIII)) [4–6]. І третій напрямок – це визначення терміну «СП» в іншому баченні (наприклад, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 136 «Біологічні активи», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 15.11.2017 р. № 943, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. N 790) [7, 8]. На думку автора, визначитися з єдиним визначенням щодо СП у вітчизняному законодавстві є проблематичним для сьогоденності. Обумовлена така думка багатьма факторами: і статус кандидата в члени ЄС у нашої держави, і чинний військовий стан, і співпраця з азіатськими країнами тощо. Отже, питання потребує більше детального правового регулювання.

Також у національному законодавстві зустрічаються терміни «харчові продукти», «органічна продукція». Однак, законодавче закріплення їх визначень надає можливість побудувати певну послідовність та, відповідно, погодитися з законодавцем: «органічна продукція – це СП, у тому числі харчові продукти...» (наприклад, Закон № 2496-VIII, Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР (надалі – Закон № 771/97-ВР) [6, 9]. Таким чином, СП може бути як харчові продукти, так і ні. Якість та безпека СП, що є

харчовими продуктами (надалі – СПХП), зараз в нашій державі знаходиться під державним контролем згідно Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» від 18.05.2017 р. № 2042-VIII, бо інформація з сайту ООН, ФАО свідчить про актуальність даної проблеми [10, 11]. Для забезпечення якості та безпеки СПХП необхідно застосовувати оператору ринку харчових продуктів систему НАССР, тобто систему аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках згідно Закону № 771/97-ВР [9], та норми Кодексу Аліментаріус («Харчовий кодекс») – це зведення харчових міжнародних стандартів, прийнятих Міжнародною комісією ФАО/ВООЗ з впровадження кодексу стандартів і правил харчових продуктів. З даним кодексом складніше, бо його правовий статус чітко невизначений. Так, одні фахівці розглядають його як добровільний референсний стандарт, а інші – обов'язковий технічний стандарт щодо безпеки харчових продуктів [12].

Наявність закріплених на національному законодавчому рівні чи у міжнародному законодавстві будь-яких показників, стандартів, що забезпечують та гарантують якість, безпеку СПХП, є позитивною тенденцією. Однак, для їх дотримання та виконання лише правосвідомості не є достатнім, на наш погляд, тому й існують відповідні, перш за все, державні органи, наприклад, в Україні, уповноважені на державний контроль чи нагляд за даним напрямком. Із аналізу чинного національного законодавства можна сформулювати досить великий перелік таких органів. На думку автора, найбільш цікавим є порівняння деяких аспектів у правовому статусі (наприклад, підпорядкування, завдань, повноважень щодо якості та безпечності СПХП) Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (надалі – Держпродспоживслужба) і Міністерство охорони здоров'я України (надалі – МОЗ).

Основним нормативно-правовим актом, що регулює правовий статус Держпродспоживслужби, є Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. № 667 (надалі – Положення № 667). Це центральний орган виконавчої влади (надалі – ЦОВВ), діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який реалізує державну політику у сферах безпечності та окремих показників якості ХП, державного нагляду (контролю) у сфері агропромислового комплексу, державного контролю за додержанням законодавства за якістю зерна та продуктів його переробки, державного

нагляду (контролю) за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованого організму у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях агропромислового комплексу незалежно від їх підпорядкування і форми власності, здійснення радіаційного контролю за рівнем радіоактивного забруднення СП і продуктів харчування. І завдання з розглядаемого напрямку повністю ідентичні наведеній вище інформації, що є логічним з юридичної точки зору. А повноваженнями є: 1) здійснює радіаційний контроль за рівнем радіоактивного забруднення СП і продуктів харчування; 2) у сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, санітарного та епідемічного благополуччя населення: організовує, здійснює у межах повноважень, передбачених законодавством, державний нагляд (контроль) щодо безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; бере участь у розробленні санітарних, протиепідемічних (профілактичних), фітосанітарних заходів, вимог щодо окремих показників якості харчових продуктів; розробляє та впроваджує довгостроковий план державного контролю у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, щороку звітує перед Кабінетом Міністрів України про стан його виконання та оприлюднює звіт на офіційному веб-сайті; здійснює державний контроль за впровадженням постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР); бере участь у визначенні факторів, що можуть мати шкідливий вплив на здоров'я людини, у проведенні оцінки ризику та встановленні ступеня створюваного ними ризику; бере участь у проведенні санітарно-епідеміологічних розслідувань, спрямованих на виявлення причин та умов, що призводять до виникнення і поширення інфекційних хвороб, у тому числі через ХП, групових та індивідуальних харчових отруєнь, масових неінфекційних захворювань (отруєнь) та радіаційних уражень, випадків порушення норм радіаційної безпеки, санітарних правил роботи з радіоактивними речовинами, іншими джерелами іонізуючих випромінювань, та вживає заходів до

їх усунення відповідно до законодавства; здійснює державний нагляд за додержанням підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами державних санітарних норм і правил, гігієнічних нормативів і регламентів безпечного виробництва, транспортування, зберігання, застосування пестицидів і агрохімікатів, за вмістом залишкової кількості пестицидів і агрохімікатів у ХП; здійснює державну реєстрацію генетично модифікованих організмів джерел ХП тощо (пункти 1, 3, 4 Положення № 667) [13].

Основним нормативно-правовим документом, що регулює правовий статус МОЗ, є Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 267 (надалі – Положення № 267). Це ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, і є головним органом у системі ЦОВВ, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах: охорони здоров'я, безпеки ХП. Завдання у МОЗ аналогічні його сфері дії згідно аналізу Положення № 267, тобто тут подібна ситуація як у Держпродспоживслужби. МОЗ у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення затверджує показники безпечності ХП; визначає допустимі відхилення між зазначеними в інформації про ХП величинами енергетичної цінності, кількості поживних речовин та фактичними значеннями цих параметрів, визначеними під час проведення державного контролю, а також вимоги до інформації для споживачів про ХП, що надається в добровільному порядку [14].

Отже, вбачається, що два різних ЦОВВ за своїм статусом, тобто один – служба, а інший – міністерство, займаються регулюванням однакового питання: безпеки ХП, відповідно, СПХП. На думку автора, це є логічним, враховуючи кожного сферу діяльності, але, з іншого боку, можна спостерігати подвійне навантаження у вигляді, наприклад, чинних нормативно-правових актів, виданих кожним із цих ЦОВВ. Більш коректним є або чітке окреслення у кожного ЦОВВ його сфери інтересів щодо безпеки ХП, відповідно, СПХП, або закріплення за одним із цих ЦОВВ. Останнє повинен вирішити законодавець.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.06.2023 р.).
2. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV: станом на 27.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).
3. Вимоги до специфікацій товарів із географічними зазначеннями та до процедури їх погодження: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 12.04.2021 р. № 743: станом на 12.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-21#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).
4. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25.06.2009 р. № 1561-VI: станом на 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1561-17#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).
5. Про аграрні розписки: Закон України від 06.11.2012 р. № 5479-VI: станом на 16.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).
6. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII: станом на 27.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 136 «Біологічні активи» : Наказ Міністерства фінансів України від 15.11.2017 р. № 943: станом на 01.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1478-17#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).

8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. N 790: станом на 27.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).

9. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР: станом на 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).

10. Why improving food safety is important. URL : <https://www.un.org/en/observances/food-safety-day>

11. Food safety and quality. URL : <https://www.fao.org/food-safety/en/>

12. Codex Alimentarius. URL : <https://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/codex-texts/ru/>

13. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. № 667: станом на 16.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).

14. Положення про Міністерство охорони здоров'я України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 267: станом на 16.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2023 р.).

УДК 349.6:61

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.2>

Кірін Р. С.,

доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
економіко-правових проблем містознавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»
ORCID: 0000-0003-0089-4086

Олейніков Г. В.,

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри правової та спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»
ORCID: 0000-0002-9660-329X

Кіріна Л. І.,

юрист 1-ї категорії відділу економіко-правових проблем містознавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»
ORCID: 0000-0002-9819-9534

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН НОРМАМИ САНІТАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

FEATURES OF THE REGULATION OF ENVIRONMENTAL LEGAL RELATIONS BY THE NORMS OF SANITARY LEGISLATION

У статті проаналізовано зміст окремих нормативно-правових актів законодавства про охорону здоров'я в аспекті виявлення певних сфер екологічних правовідносин, які увійшли до предмету їх регулювання. Аргументовано, що одним із заходів забезпечення соціально-екологічної рівноваги є досягнення балансу відносин між людиною і довкіллям. За такого підходу ця ланка набуває замкнутого вигляду «здоровою людиною буде у здоровому довкіллі – забезпечуючи здоров'я довкілля людина забезпечує власне здоров'я». З'ясовано співвідношення засадничих категорій екологічного та санітарного законодавства, яке проявляється в тому, що у санітарному законодавстві вживається більш широке поняття «середовище життєдіяльності людини», як сукупність об'єктів, явищ і факторів навколишнього природного, атропо- та техногенного середовища, які безпосередньо оточують людину, впливають і визначають її здоров'я, умови проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання. Гранично допустимі викиди та скиди у довкілля забруднюючих речовин, рівні допустимого впливу на нього шкідливих факторів, передбачені екологічним законодавством, повинні встановлюватися з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм.

Запропоновано провести термінологічне узгодження приписів санітарного та екологічного законодавства щодо таких понять як «канцерогенний фактор», «шкідливий фактор», «небезпечний фактор». Встановлено систему екологічних відносин, окремі види яких регулюються нормами санітарного законодавства (санітарно-екологічних відносин), представлену такими блоками: – адміністративні; – контрольно-наглядові; – інформаційні; – моніторингові; – санітарно-антропоохоронні (санітарно-екологобезпечкові); – культурні, освітні та виховні; – санітарно-екологічної безпеки (біологічної, радіаційної, радіоекологічної, інфекційної); – особливих суб'єктів (мати і дитина, внутрішньо переміщені особи, хворі); – санітарно-природоресурсні та санітарно-техноресурсні (медико-санітарні, фітосанітарні, ветеринарно-санітарні; – міжнародні.

Ключові слова: санітарне законодавство, санітарно-екологічні відносини, громадське здоров'я, довкілля, санітарно-епідемічне благополуччя, небезпечний фактор.

The article analyzes the content of individual normative legal acts of the legislation on health protection in the aspect of identifying certain spheres of environmental legal relations that are included in the subject of their regulation. It is argued that one of the measures to ensure socio-ecological balance is to achieve a balance of relations between man and the environment. With such an approach, this link acquires a closed form: «a healthy person will be in a healthy environment – by ensuring the health of the environment, a person ensures his own health». The ratio of the basic categories of environmental and sanitary legislation has been clarified, which is manifested in the fact that sanitary legislation uses

a broader concept of «human living environment» as a set of objects, phenomena and factors of the surrounding natural, athropo- and man-made environments, which directly surround a person, influence and determine his health, living conditions, nutrition, work, recreation, education, upbringing. The maximum permissible emissions and discharges of pollutants into the environment, the levels of the permissible impact of harmful factors on it, provided for by environmental legislation, must be established taking into account the requirements of sanitary-hygienic and sanitary-anti-epidemic rules and regulations.

It is proposed to harmonize the terminology of sanitary and environmental legislation regarding such concepts as «carcinogenic factor», «harmful factor», «dangerous factor». A system of ecological relations has been established, some types of which are regulated by the norms of sanitary legislation (sanitary-ecological relations), represented by the following blocks: – administrative; – control and supervision; – informative; – monitoring; – sanitary and human protection (sanitary and environmental safety); – cultural, educational and educational; – sanitary and environmental safety (biological, radiation, radio-ecological, infectious); – special subjects (mother and child, internally displaced persons, patients); – sanitary-natural resource and sanitary-technological resource (medical-sanitary, phytosanitary, veterinary-sanitary); – international.

Key words: sanitary legislation, sanitary-ecological relations, public health, environment, sanitary-epidemic well-being, dangerous factor.

Постановка проблеми. Конституція України проголошує людину, її життя, здоров'я і безпеку найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3]. До того ж у ст. 49 закріплено конституційне право кожного на: а) охорону здоров'я (далі – ОЗ); б) медичну допомогу; в) медичне страхування; а у ст. 50 – на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Отже, на конституційному рівні встановлено не тільки правовий зв'язок ланки «здорове довкілля – здорова людина», а й природна залежність людського життя, здоров'я та безпеки від безпечного стану довкілля. При цьому, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [1, ст.16]. Одним із заходів забезпечення рівноваги довкілля та життєдіяльності людини пропонується розглядати досягнення відносного балансу стійкості процесів у природних або змінених людиною екосистемах шляхом: 1) мінімізації втручання людини в екосистеми; 2) збалансованого, неруйнівного для екосистем природокористування; 3) розробки механізмів оперативного відновлення або заміни порушених елементів екосистем; 4) захист природних екосистем від впливу на них техногенного середовища. За такого підходу вказана ланка набуває замкнутого вигляду «здоровою людина буде у здоровому довкіллі – забезпечуючи здоров'я довкілля людина забезпечує власне здоров'я».

Україна, як член Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ, World Health Organization, WHO) з 1948 р., поновивши своє активне членство у 1992 р., стала на шлях забезпечення пріоритетності здоров'я в діяльності усіх органів влади, розробки і вдосконалення законодавства про громадське здоров'я (далі – ГЗ), орієнтації на впровадження напрямків діяльності ВООЗ на глобальному та регіональному рівні. Останнє обумовлено засадами європейської політики «Здоров'я-2020: Основи Європейської політики на підтримку дій держави та суспільства в інтересах здоров'я і благополуччя»,

яка була прийнята на 62-й сесії Регіонального комітету ВООЗ у Європі у вересні 2012 р. [2].

Національне законодавство про ОЗ встановлює, що право на ОЗ кожного громадянина України передбачає, у тому числі, безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище (далі – НПС) [3, ст. 6]. Держава забезпечує охорону НПС як важливої передумови життя і здоров'я людини шляхом: а) охорони живої і неживої природи, захисту людей від негативного екологічного впливу; б) досягнення гармонійної взаємодії особи, суспільства та природи, раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

В свою чергу екологічне законодавство, до об'єктів правової охорони НПС відносить, разом із власне НПС, також здоров'я і життя людей, які підлягають державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки [4, ст. 5].

Заплановане на 01.10.2023 р. введення в дію Закону України «Про систему громадського здоров'я» [5] (далі – закон про систему ГЗ) має на меті, серед іншого, регулювання суспільних відносин у сфері ГЗ та санітарно-епідемічного благополуччя населення (далі – СЕБН), встановлює правові та організаційні засади здійснення державного нагляду (контролю) у сферах господарської діяльності, які можуть становити ризик для СЕБН. Крім того, вказаний закон вводить в обіг поняття «санітарне законодавство», під яким розуміється сукупність нормативно-правових актів (далі – НПА), що: 1) регулюють суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення СЕБН; 2) встановлюють державні медико-санітарні правила, медико-санітарні нормативи та медико-санітарні регламенти, які є обов'язковими для виконання всіма учасниками правовідносин незалежно від правового статусу.

Тож, дослідження особливостей регулювання екологічних правовідносин нормами санітарного законодавства уявляється своєчасним та актуальним в аспекті подальшого розвитку та узгодження їх міжгалузевих зв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В силу надзвичайної важливості обраний напрямок наукових пошуків був і залишається предметом інтересів багатьох дослідників – представників сфер ОЗ, охорони НПС та юриспруденції.

Серед останніх публікацій, в хронологічному порядку, відмітимо позицію науковців в галузі спортивної медицини, які встановили, що спортсменів, які займаються спортивною діяльністю на відкритому просторі, можна розглядати як групу екологічного ризику внаслідок негативної дії екологічних чинників довкілля на екологічне здоров'я спортсменів [6, с. 33].

З позицій адміністративно-правових засад О.Л. Сіделковський дослідив створення єдиного медичного простору України та проаналізував його як об'єкт адміністративно-правової науки, дослідив адміністративно-правові принципи формування та функціонування [7].

В аспекті державного управління Н.О. Полковнікова вважає, що основними шляхами посилення ролі органів місцевого самоврядування у сфері ОЗ населення в Україні визначено впровадження на місцевому рівні заходів щодо, у тому числі, зведення до мінімуму негативного впливу антропогенних чинників на довкілля певного регіону та здоров'я населення, його оздоровлення й екологічної реабілітації тощо [8, с. 235].

На думку М.Д. Дяченко та Т.О. Закусилової в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із ГЗ особливу увагу необхідно приділяти й актуальному напрямку сучасної медицини – медичній екології людини, що сприяє створенню безпечних умов праці та побуту. Адже боротьба з «хворобами цивілізації» в умовах сучасного світу повинна будуватися з урахуванням того, що антропогенний вплив буде загострюватися навіть незалежно від заходів щодо збереження природи [9, с. 243].

Цікавою уявляється позиція О. Деміхова, який вважає, що окремо необхідно відзначити заходи з усунення перешкод у сфері розвитку ГЗ в Україні в умовах урбанізації: 1) покращення комунікації в сфері ГЗ (мається на увазі техніка інформування та впливу на мотивацію населення щодо збереження здоров'я); 2) запровадження адвокації в сфері ГЗ – діяльність з представництва та захисту інтересів людини в сфері ОЗ. Як бачимо, законодавець створює інструменти міждисциплінарного, взаємопов'язаного впливу різних публічних політик, які стосуються якості життя людини та її здоров'я [10, с. 66].

Інші науковці виходять з того, що динамічний рівноважний зв'язок між здоров'ям людини та міським середовищем у широкому сенсі є фундаментальною відправною точкою реконструкції рамок дослідження сталого розвитку міст. Це, в свою чергу, відображає сутність нового напрямку концептуальних досліджень в сфері теоретичних аспектів сталого

міського розвитку і є необхідним у сучасних умовах наростання екологічних проблем в містах [11].

У колективній публікації автори вважають, що реалізацією державної екологічної політики опікуються різні інституції, міра та спосіб залучення яких визначаються їхніми компетенціями. Якщо одні інституції безпосередньо, то інші – у непрямий спосіб впливають на екологічну ситуацію [12, с. 124]. Проте в роботі не визначено яким саме чином органи центральної та місцевої влади можуть здійснювати такий вплив.

Нарешті, на погляд С.В. Кравченка ГЗ можна визначити як постійний і системний процес попередження і подолання захворювань, зміцнення здоров'я і благополуччя населення шляхом застосування широкого спектра заходів аналітичного, організаційного і практичного характеру. Цей процес потребує ефективного систематичного інформаційно-аналітичного супроводу органів державної влади, що формують державну політику у сфері ГЗ, яка б забезпечила збір, аналіз та тлумачення інформації для її подальшого використання відповідними органами державної влади при визначенні причинно-наслідкових зв'язків між захворюваннями та їхніми наслідками, і, надалі, при плануванні, реалізації та оцінюванні практичних заходів у сфері ОЗ [13, с. 72].

Тож, незважаючи на значну зацікавленість до проблем ГЗ, окремих аспектів його забезпечення, питання правового регулювання екологічних відносин в межах законодавства про ОЗ мають достатній науковий потенціал.

Метою статті є аналіз змісту окремих нормативно-правових актів законодавства про ОЗ в аспекті виявлення певних сфер екологічних правовідносин, які увійшли до предмету їх регулювання.

Виклад основного матеріалу. Вказаний закон про систему ГЗ класифікований на офіційному веб-порталі парламенту України як НПА законодавства про охорону здоров'я (галузь – 90), яке включає 17 складових, у тому числі й 3, до яких віднесено цей закон, а саме: – органи та заклади ОЗ (підгалузь – 90 20); – лікувально-профілактична допомога населенню (безплатна, платна, пільги по оплаті); медичні огляди (90 30); – санітарно-епідеміологічне благополуччя; державний санітарний нагляд (90 40).

Натомість, Класифікатор галузей законодавства України, яким було визначено 38 галузей, містить галузь «Охорона здоров'я населення» (шифр – 250.000.000), що охоплює 18 структурних елементів, одним з яких є «Санітарно-епідемічне благополуччя населення. Державний санітарно-епідеміологічний нагляд» (шифр – 250.110.000) [14].

Остання диференціація вбачається більш точною, адже вона пов'язана, перш за все із базовим законодавчим актом, який наразі регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення СЕБН, визначає відповідні права і обов'язки державних

органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні [15].

Відзначимо, що термін «санітарне законодавство» вживався і раніше до прийняття закону про систему ГЗ. Зокрема, в урядовій постанові йдеться про те, що прийняття рішення про відповідність конкретних умов виробництва й застосування речовини, що має номер державної реєстрації, санітарним і природоохоронним нормам і правилам, про адекватність методів визначення речовини, погодження відповідної нормативної документації, а також видача гігієнічного висновку здійснюються органами, установами і закладами Державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ) та Міністерства охорони НПС та ядерної безпеки України (зараз – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, далі – Міндовкілля) відповідно до санітарного та природоохоронного законодавства [16].

Враховуючи сучасний правовий статус вказаних органів виконавчої влади (далі – ОВВ) слід відмітити, що у зв'язку із ліквідацією Державної санітарно-епідеміологічної служби її функції та завдання були розподілені наступним чином [17]: 1) з реалізації державної політики у сфері СЕБН та із здійснення контролю (нагляду) за дотриманням вимог санітарного законодавства – на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів; 2) з реалізації державної політики у сфері гігієни праці, із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників – на Державну службу України з питань праці; 3) з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) – на МОЗ.

Втрата чинності законом про СЕБН відбудеться 01.10.2023 р. одночасно із введення в дію закону про систему ГЗ, тому саме останньому й буде приділена головна увага.

Перш за все у новому законі збережено без змін розуміння поняття «середовище життєдіяльності людини» як сукупності об'єктів, явищ і факторів навколишнього середовища (природного і штучно створеного), що безпосередньо оточують людину, впливають і визначають умови її проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо.

Тобто, навколишнє середовище поєднує в собі як НПС так і атропо- та техногенне середовища, а отже оперує не лише сферою екологічної, але й інших видів безпеки, що супроводжують людину в процесі її життєдіяльності. Проте, в межах даного дослідження, саме екологічні правовідносини визначені в якості його предмету.

В цьому аспекті варто розпочати з адміністративних (організаційних-управлінських) санітарно-екологічних відносин, які мають місце у законі про

систему ГЗ. Так, МОЗ, як головний орган у системі центральних ОВВ, забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ОЗ. В той же час, у згаданому законі йдеться про центральний ОВВ, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ГЗ. Але у чинному Положенні про МОЗ термін «громадське здоров'я», взагалі жодного разу не згадується [18], а отже перелік повноважень МОЗ потребує приведення у відповідність із законом. Зокрема, у сфері ГЗ МОЗ затверджує, у тому числі, перелік речовин, продуктів, виробничих процесів, побутових і природних факторів, канцерогенних для людини.

При цьому поняття «канцерогенний фактор» в законі не тільки не розкривається, але у тексті більше не згадується. Так само відсутній він і у Положенні про МОН. Тож, за таких умов варто його визначення пов'язати із розумінням терміну «канцероген», яке у Директиві Європейського Парламенту і Ради 2004/37/ЄС від 29 квітня 2004 р. про захист працівників від ризиків, пов'язаних із контактом з канцерогенами або мутагенами на місці роботи, означає: а) речовину або суміш, яка відповідає критеріям для її класифікації як канцерогену категорії 1А або 1В, визначеним у додатку I до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1272/2008 (2); б) речовину, суміш або процес, зазначені у додатку I до цієї Директиви, а також речовину або суміш, яка виділяється у процесі, вказаному у зазначеному додатку [19].

Потребують узгодження та/або визначення співвідношення між санітарним та екологічним законодавством й такі поняття як «шкідливий фактор» та «небезпечний фактор». Перший вживається у законі про охорону НПС, а другий – в законі про систему ГЗ. Натомість в останньому слово «шкідливий» вживається по відношенню до впливу та умов.

Подана пропозиція є актуальною ще й тому, що ст. 47 закону про систему ГЗ встановлює механізм державної реєстрації хімічних та біологічних небезпечних факторів, а підставою для її є виявлення нових властивостей небезпечного фактору, які становлять небезпеку для здоров'я людини чи НПС. Крім того, небезпечний фактор реєструється тимчасово, якщо наявні відомості, що властивості, спосіб та галузь застосування такого небезпечного фактору дають змогу вважати його небезпеку для здоров'я людини чи НПС неістотною, та якщо на момент його державної реєстрації інформація про небезпечний фактор не може бути надана в повному обсязі або для нього не розроблені окремі державні медико-санітарні нормативи, а за потреби – також державні медико-санітарні правила використання (застосування).

Ще одним суб'єктом адміністративних санітарно-екологічних відносин виступає головна експертна установа у сфері ГЗ, яку для виконання оперативних функцій системи ГЗ утворює та координує МОЗ. Наразі нею є державна установа «Центр громадського здоров'я МОЗ України» [20] і яка згідно

із законом є головною інформаційно-аналітичною, методичною, науково-дослідною установою, що забезпечує протидію небезпечним, особливо небезпечним, соціальним, новим інфекційним хворобам та неінфекційним захворюванням, визначає епідеміологічні, гігієнічні та мікробіологічні аспекти здоров'я людини, пов'язані з довкіллям та умовами середовища життєдіяльності.

Достатньо представницьким є блок контроль-но-наглядових санітарно- епідемічних відносин, адже їх об'єктами виступає не лише державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог санітарного законодавства, а й епідеміологічний нагляд. Саме їх організація є, серед іншого, складовою забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя територій і населених пунктів.

Державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог санітарного законодавства у сферах господарської діяльності, які можуть становити ризик для здоров'я та СЕБН, здійснюється органами державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог санітарного законодавства у відповідній сфері [5, ст. 49]. Цей вид нагляду здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» з урахуванням особливостей, визначених законом про систему ГЗ. На підзаконному рівні цей вид відносин отримав розвиток у постанові уряду та наказах МОЗ [21–23].

Порушення санітарного законодавства може проявлятися в порушенні закону про забезпечення СЕБН, інших актів законодавства, що стосуються забезпечення СЕБН, а також державних санітарних норм, правил і гігієнічних нормативів, які затверджує Головний державний санітарний лікар України [24].

Натомість епідеміологічний нагляд розглядається не у традиційному понятті державного нагляду (контролю), а в аспекті спостереження для оцінки і прийняття необхідних відповідних заходів в сфері ГЗ, яке передбачає здійснення функцій з систематичного та безперервно діючого збору, обліку, складання та аналізу, тлумачення, поширення наступних даних: а) медико-санітарного призначення; б) епідемічного благополуччя населення; в) показники середовища життєдіяльності.

Розрізняють такі види епідеміологічного нагляду: – активний; – пасивний; – дозорний; – нагляд на підставі подій; – посилений; – рутинний; – синдромний [25]. Одним з напрямів епідеміологічного нагляду є вплив стану НПС на здоров'я населення [5, п. 6 ч. 2 ст. 16]. В свою чергу, відповідно до ст. 33 закону про охорону НПС, екологічні нормативи повинні встановлюватися з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів.

За даними епідеміологічного нагляду МОЗ формує інформаційний фонд ГЗ, складовими частинами якого також є дані, у тому числі, з систем

моніторингу довкілля. Крім того, слід враховувати, що однією з цілей здійснення епідеміологічного нагляду є виявлення причинно-наслідкових зв'язків між станом здоров'я населення та впливом на нього факторів середовища життєдіяльності.

Тож, не випадково у блоці інформаційних та моніторингових санітарно-екологічних відносин також є наявним відповідний зв'язок. Зокрема, закон про систему ГЗ встановлює, що у заяві до МОЗ для державної реєстрації небезпечних факторів, заявник не може відносити до переліку конфіденційної інформації щодо властивостей небезпечного фактору, що становлять небезпеку для здоров'я людини та НПС. Більше того, держава гарантує всім громадянам реалізацію їх прав у сфері ОЗ шляхом організації державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної, спеціальної медичної та реабілітаційної статистичної інформації.

У рамках проведення державного соціально-гігієнічного моніторингу використовуються дані спостереження за природно-кліматичними факторами, джерелами техногенної дії на НПС, у тому числі на атмосферне повітря, поверхневі та підземні води, ґрунти. Відповідальними за цей напрям моніторингу визначені – Міндовкілля, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державне агентство водних ресурсів України [26].

В той же час, закон щодо державної системи моніторингу довкілля, яким вносяться зміни та доповнення до 18 законодавчих актів України [27], до головних компонентів, що визначають змістовну частину інформаційних потреб управління в галузі охорони НПС, відносить й вплив на стан природних екосистем, соціально-економічний розвиток та здоров'я людей. У повному обсязі цей закон набирає чинності через шість місяців з дня скасування чи припинення воєнного стану, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, затвердженням Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 2102-ІХ.

Наступним блоком санітарного законодавства є НПА та окремі приписи, що регулюють санітарно-антропоохоронні (санітарно-екологічно-безпекові) відносини. Зокрема, закон про ОЗ до основних принципів ОЗ в Україні відносить попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний, медичний та реабілітаційний підхід до ОЗ. Відповідно до ст. 32 закону про систему ГЗ, держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом: 1) поширення наукових знань з питань ОЗ; 2) організації медичного, екологічного і фізичного виховання; 3) здійснення заходів, спрямованих на: 3.1) підвищення гігієнічної культури населення; 3.2) створення необхідних умов, в тому

числі медичного контролю, для заняття фізкультурою, спортом і туризмом; 3.3) розвиток мережі лікарсько-фізкультурних закладів, профілакторіїв, баз відпочинку та інших оздоровчих закладів; 3.4) боротьбу із шкідливими для здоров'я людини звичками; 3.5) встановлення системи соціально-економічного стимулювання осіб, які ведуть здоровий спосіб життя.

Утвердженню останнього сприяє формування державою екологічної культури і дбайливого ставлення до НПС. Збереження здоров'я людини передбачає, серед іншого, здійснення освітніх, соціально-виховних та інших заходів щодо заохочення до здорового способу життя та підтримання безпечного для здоров'я середовища життєдіяльності та НПС. Тобто, очевидним є стійкий зв'язок відносин санітарно-екологічної культури, освіти та виховання.

Безпосередньо захист здоров'я населення охоплює комплекс регуляторних, адміністративних, організаційних та інших заходів, спрямованих на забезпечення: а) охорони НПС; б) охорони праці; в) безпечності та якості харчових продуктів; г) безпечності нехарчової продукції; д) безпеки дорожнього руху; є) безпеки пацієнтів; ж) біологічної безпеки; з) безпеки в інших визначених законом сферах, які стосуються ГЗ.

Відносини щодо окремих видів санітарно-екологічної безпеки врегульовані у Стратегії забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту [28], санітарних правилах забезпечення радіаційної безпеки [29], а також санітарних правил планування та забудови населених пунктів в частині радіоекологічної безпеки та протирадіаційного захисту [30], а також у законодавстві щодо забезпечення інфекційної безпеки.

Також до цього блоку слід віднести й відносини про надзвичайні ситуації у сфері ГЗ, які можуть бути зумовлені небезпечною подією або безпосередньою загрозою виникнення небезпечної події техногенного, природного, соціального, воєнного чи іншого характеру.

До окремого блоку санітарно-екологічних відносин, врегульованих НПА санітарного законодавства, також слід віднести відносини, що виникають і тривають з приводу їх окремих об'єктів та суб'єктів.

Так, Правилами санітарної охорони території України встановлено, що санітарно-карантинні підрозділи у пунктах пропуску через державний кордон працюють у взаємодії з іншими контрольними службами, які здійснюють прикордонний, митний, фітосанітарний, екологічний, державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд. Крім того, визначені ОБВ, підприємства, установи та організації, що здійснюють міжнародні перевезення, у межах своїх повноважень повинні забезпечувати: – недопущення забруднення НПС, зокрема акваторій, територій портів, терміналів (аеропортів), залізничних станцій та автостанцій, господарсько-побутовими стоками, баластними водами та відходами [31].

Відносно представників особливого суб'єктного складу санітарно-екологічних відносин відзначимо

охорону здоров'я матері та дитини, яка забезпечується, у тому числі, усуненням негативних екологічних факторів [4, розд. VII], а також забезпечення СЕБН під час екстреного облаштування місць тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб [32].

Окремо регламентовані заходи щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

У законі про систему ГЗ також сформульовані медико-санітарні вимоги щодо безпечності для здоров'я і життя людини таких об'єктів, процесів та умов як: – водні об'єкти та питна вода; – атмосферне повітря; – ґрунти; – містобудівна діяльність; – утримання територій населених пунктів; – житлові приміщення; – шкідливий вплив шуму; – умови виховання та навчання; – умови праці. До цих об'єктів також слід віднести курортні і лікувально-оздоровчі зони, для яких, згідно із ст. 62 закону про охорону НПС, встановлюються округи санітарної охорони.

Тож, медико-санітарні (санітарні та протиепідемічні) відносини разом із наведеними вище, а також фітосанітарними та ветеринарно-санітарними, дають підстави об'єднати їх у блоки санітарно-природо-ресурсних та санітарно-техноресурсних відносин, виходячи із формування та походження вказаних природних, природно-соціальних і техногенних умов та процесів, природних і техногенних об'єктів і ресурсів, як залучених в господарський обіг, так і тих, що не використовуються в даний період, ландшафтів та інших природних і техногенних комплексів.

Нарешті необхідно виділити групу міжнародних санітарно-екологічних відносин, адже, наприклад, відповідно до своїх міжнародно-правових зобов'язань держава: – бере участь у реалізації міжнародних програм ОЗ; – здійснює обмін екологічною, медичною та реабілітаційною інформацією тощо. Крім того, завдання із попередження хвороб і контролю над ними передбачено у ст. 427 гл. 22 «Громадське здоров'я» розд. V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Висновки. З проведеного аналізу змісту окремих НПА законодавства про ОЗ в аспекті виявлення певних сфер екологічних правовідносин, які увійшли до предмету їх регулювання можна зробити наступні узагальнення.

Аргументовано, що одним із заходів забезпечення соціально-екологічної рівноваги є досягнення балансу відносин між людиною і довкіллям шляхом: 1) мінімізації втручання людини в довкілля; 2) неруйнівного користування людиною довкіллям; 3) відновлення або заміни порушених людиною елементів довкілля; 4) захист людиною довкілля від впливу техногенного середовища. За такого підходу ланка відносин людини з довкіллям набуває замкнутого вигляду «здоровою людиною буде у здоровому

довкілля – забезпечуючи здоров'я довілля людина забезпечує власне здоров'я».

З'ясовано співвідношення засадничих категорій екологічного та санітарного законодавства, яке проявляється в тому, що у санітарному законодавстві вживається більш широке поняття «середовище життєдіяльності людини», як сукупність об'єктів, явищ і факторів навколишнього природного, атропо- та техногенного середовищ, які безпосередньо оточують людину, впливають і визначають її здоров'я, умови проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання. Гранично допустимі викиди та скиди у довілля забруднюючих речовин, рівні допустимого впливу на нього шкідливих факторів, передбачені екологічним законодавством, повинні встановлюватися з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм.

Запропоновано провести термінологічне узгодження приписів санітарного та екологічного законодавства щодо таких понять як «канцерогенний фактор», «шкідливий фактор», «небезпечний фактор».

Встановлено систему екологічних відносин, окремі види яких регулюються нормами санітарного законодавства (санітарно-екологічних відносин), представлену такими блоками: – адміністративні; – контрольно-наглядові; – інформаційні; – моніторингові; – санітарно-антропоохоронні (санітарно-екологічно-безпекові); – культурні, освітні та виховні; – санітарно-екологічної безпеки (біологічної, радіаційної, радіоекологічної, інфекційної); – особливих суб'єктів (мати і дитина, внутрішньо переміщені особи, хворі на COVID-19, ВІЛ/СНІД); – санітарно-природоресурсні та санітарно-техноресурсні (медико-санітарні, фітосанітарні, ветеринарно-санітарні; – міжнародні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
2. World Health Organization Regional Office for Europe. (2013) Health 2020: a European policy framework supporting action across government and society for health and well-being Copenhagen: World Health Organization Regional Office for Europe. URL: <http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/health-2020-a-european-policyframework-supporting-action-across-government-and-society-for-health-and-wellbeing> (дата звернення: 24.04.2023).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
5. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 6 вересня 2022 р. № 2573-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 80, ст. 4809.
6. Циганенко О. І., Уряднікова І. В., Склярєва Н. А., (2019) Екологічне здоров'я спортсменів: проблеми та шляхи їх вирішення. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*, 1, 28-35. DOI: <https://doi.org/10.32652/srmed.2019.1.28-35>
7. Сіделковський О. Л. (2020) Єдиний медичний простір України: адміністративно-правові засади створення : монографія. Міжрегіональна Академія управління персоналом. Київ : Чалчинська Н. В. 325 с.
8. Полковнікова Н. О. (2020) Шляхи посилення ролі органів місцевого самоврядування у сфері охорони здоров'я населення. *Право та державне управління*. 1, том 2, 233-238. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-2.36>
9. Дяченко М. Д. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців із громадського здоров'я: зарубіжний досвід та вітчизняні перспективи / М.Д. Дяченко, Т.О. Закусилова // *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries : Collective monograph / edited by authors.* – Riga : Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2020. P. 2. Рр. 234–249. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2.1.14>
10. Деміхов О. (2020). Взаємозв'язок урбанізації з формуванням і реалізацією публічної політики громадського здоров'я в Україні. *Аспекти публічного управління*. 7(12), 59–69. DOI: <https://doi.org/10.15421/151965>
11. Хунює В., Кобляньська І. (2021). Реструктуризація теоретичного змісту концепту сталого міського розвитку з урахуванням аспекту здоров'я. *Економіка та суспільство*, (31). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-13>
12. Мельниченко О., Старусєва В., Шмуліч О., Єршєненко К. (2022). Інституціональне забезпечення впливу державної екологічної політики на здоров'я населення. *Науковий вісник : Державне управління*, 1(11), 114–127. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-114-127](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-114-127)
13. Кравченко С. В. (2022). Громадське здоров'я: поняття і сутність, роль інформаційно-аналітичного супроводу. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. (1), 70–74. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.1.13078>
14. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України : наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04#Text (дата звернення: 24.04.2023).
15. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
16. Про затвердження Положення про гігієнічну регламентацію та державну реєстрацію небезпечних факторів і Порядку оплати робіт із проведення гігієнічної регламентації та державної реєстрації небезпечних факторів : постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 1995 р. № 420. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
17. Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби : постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 348. *Офіційний вісник України*. 2017. № 43, ст. 1329.

18. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 90). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

19. Directive 2004/37/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the protection of workers from the risks related to exposure to carcinogens or mutagens at work (Sixth individual Directive within the meaning of Article 16(1) of Council Directive 89/391/EEC) (codified version). *Official Journal of the European Union*. L 158, Vol. 47. Pp. 50–76. 30 April 2004.

20. Про утворення державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.09.2015 № 604 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України від 07.09.2018 р. № 1636). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0604282-15#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

21. Про затвердження Переліку підстав для здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) у сфері санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення на період воєнного стану : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 7 червня 2022 р. № 969. *Офіційний вісник України*. 2022. № 60, ст. 3615.

22. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1164. *Офіційний вісник України*. 2019. № 4, ст. 147.

23. Про затвердження уніфікованої форми акта, складеного за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 липня 2020 р. № 1788. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1244-20#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

24. Про затвердження Інструкції про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 квітня 1995 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-95#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

25. Про затвердження Порядку ведення обліку, звітності та епідеміологічного нагляду (спостереження) за інфекційними хворобами та Переліку інфекційних хвороб, що підлягають реєстрації : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 30 липня 2020 р. № 1726. *Офіційний вісник України*. 2021. № 4, ст. 242.

26. Про затвердження Порядку проведення державного соціально-гігієнічного моніторингу : постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля : Закон України від 20 березня 2023 р. № 2973-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 41, ст. 2210.

28. Про схвалення Стратегії забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом «єдине здоров'я» на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1416-р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 10, ст. 405.

29. Про затвердження державних санітарних правил «Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 лютого 2005 р. № 54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-05#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

30. Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 червня 1996 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

31. Про затвердження Правил санітарної охорони території України : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2011 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

32. Про затвердження Мінімальних вимог щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення під час екстреного облаштування місць тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27 квітня 2022 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 2022. № 39, ст. 213.

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.3>

Костицький В. В.,

доктор юридичних наук,
академік (дійсний член) Національної академії правових наук України,
професор кафедри теорії права та держави
Київського національного університету імені Траса Шевченка,
Голова Вченої Ради
Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи
ORCID: 0000-0003-1692-9810

Закаль О. О.,

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів та природокористування України
ORCID: 0000-0003-4231-1299

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

THE CONTENT OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO INFORMATION ABOUT CLIMATE CHANGE AND ITS CONSEQUENCES

Стаття присвячена дослідженню теоретико-правового та конституційного змісту права на екологічну інформацію про зміни клімату та їх наслідки. Авторка розглядає поняття інформації як ознайомлення, роз'яснення або викладення відомостей, повідомлень про щось або сукупність знань про навколишній світ, а право на інформацію як суб'єктивне право людини вільно шукати, передавати, створювати, одержувати та поширювати інформацію будь-яким законним способом. Право на доступ до інформації розглядається як конституційне право людини, передбачене і гарантоване частиною 2 статті 34 Конституції України: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір».

Авторка звертає увагу на різноманітність підходів українського законодавця до визначення поняття екологічної інформації. Зокрема, у чинному законодавстві України містяться поняття «екологічна інформація», «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» тощо. Основоложним тут є визначення у частині 2 статті 50 Конституції України положення: «Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення».

Відзначаючи офіційне ототожнення законодавцем даних категорій дослідниця формулює розуміння права на екологічну інформацію як активного права людини, яке вміщує у собі певну можливість дії. Звідси висновок, що в Україні кожному гарантується право на екологічну інформацію – право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища (екологічна інформація) та вільне одержання, використання, поширення та зберігання такої інформації.

На підставі аналізу національного законодавства та практики його реалізації, норм міжнародного права, зокрема Орхуської конвенції, у статті зроблено висновок про абсолютний зміст права на інформацію про зміни клімату як природного права людини та можливості його обмеження державою.

Ключові слова: право на інформацію, екологічна інформація, інформація про зміни клімату, обмеження інформації про зміни клімату.

The article is devoted to the study of the theoretical-legal and constitutional content of the right to environmental information about climate change and its consequences. The author considers the concept of information as familiarization, clarification or exposition of information, messages about something or a set of knowledge about the surrounding world, and the right to information as the subjective right of a person to freely search, transmit, create, receive and distribute information in any legal way. The right to access information is considered as a constitutional human right, provided for and guaranteed by part 2 of Article 34 of the Constitution of Ukraine: «Everyone has the right to freely collect, store, use and disseminate information orally, in writing or in another way – at his choice.»

The author draws attention to the variety of approaches of the Ukrainian legislator to the definition of the concept of environmental information. In particular, the current legislation of Ukraine contains the concepts of «ecological information», «information about the state of the natural environment», «information about the state of the environment», etc. Fundamental here is the definition in Part 2 of Article 50 of the Constitution of Ukraine: «Everyone is guaranteed the right to free access to information about the state of the environment, about the quality of food products and household items, as well as the right to its dissemination».

Noting the official identification of these categories by the legislator, the researcher formulates the understanding of the right to environmental information as an active human right, which includes a certain possibility of action. Hence the conclusion that in Ukraine everyone is guaranteed the right to environmental information – the right to free access to information about the state of the environment (environmental information) and the free receipt, use, distribution and storage of such information.

Based on the analysis of national legislation and the practice of its implementation, the norms of international law, in particular the Aarhus Convention, the article concludes about the absolute content of the right to information about climate change as a natural human right and the possibility of its restriction by the state.

Key words: right to information, environmental information, information about climate change, restrictions on information about climate change.

Право в сучасному житті регулює найрізноманітніші суспільні відносини. Відповідно, власне правового категоріально-понятійного апарату для ефективного правового регулювання може бути недостатньо. Особливо за умови використання в праві так званих «нерідких» категорій.

У словникових джерелах «інформація» в перекладі з латинської буквально означає «ознайомлення», «роз'яснення», «викладення». Французьке «information» (походить від слова «informo» – надаю форму, створюю уявлення про щось, зображаю) – це: «1) відомості про які-небудь події, ситуації, чиясь діяльність тощо; 2) повідомлення про що-небудь; 3) сукупність знань про навколишній світ» [1, с. 314]; «відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації, чиясь діяльність, що їх сприймають людина і живі організми, машини та інші системи» [2, с. 368].

Право на інформацію є самостійним суб'єктивним правом, яке дозволяє людині вільно шукати, передавати, створювати, одержувати та поширювати інформацію будь-яким законним способом. Це право відіграє важливу роль у правовому житті та розвитку суспільства, активно впливає на процеси формування та реалізації права людини на доступ до інформації. Юридичний характер суб'єктивного права на інформацію визначається особливостями його регулювання, специфічним соціальним змістом, формою правового закріплення та співвідношенням досліджуваного права з іншими правами й свободами людини. Будучи закріпленим на конституційному рівні, це право виступає як основне, фундаментальне право індивіда. Воно опосередковує найбільш суттєві та принципові взаємозв'язки в суспільстві, що несуть в собі інформаційні зміни, необхідні для розвитку соціальної системи [3, с. 42].

Право на доступ до інформації в Україні є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване частиною 2 статті 34 Конституції України: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [4]. У частині 2 статті 50 Конституції України закріплено положення: «Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» [5]. Тобто держава

на конституційному рівні гарантує право вільного доступу до вказаних видів інформації. Проте, слід зауважити, що зміст зазначеного права містить цілу низку передбачених законом можливостей, які, залежно від специфіки їх об'єкта, наділені певними обмеженнями їх здійснення.

Джерелом інформації є людина, тому й право людини на екологічну інформацію є її особистим або природним правом. Це пояснюється також тим, що людина існує у відповідному природному середовищі, що впливає на її фізичну активність та життєдіяльність, поза яким її нормальне функціонування неможливе. Тому право володіти інформацією про стан довкілля, стан взаємодії та рівні його забруднення, інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту, загрози виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати їх ліквідації тощо є важливим правом кожної людини. Невід'ємною частиною права на екологічну інформацію є також і право вільного доступу до такої інформації, її доступність та достовірність. Враховуючи це, виникає необхідність визнання конституційним правом кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів та предметів побуту, а також урегулювання механізмів, форм та способів збору, аналізу та поширення такої інформації, тобто мова йде про конституційне закріплення права на екологічну інформацію, як складову права на інформацію [6, с. 23].

Правовий режим інформації про стан довкілля (екологічної інформації) визначається законодавством України та міжнародними договорами України. Інформація про стан навколишнього середовища, за винятком інформації про розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом.

У чинному законодавстві України містяться різні поняття: «екологічна інформація», «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» тощо. У Законі України «Про інформацію», термін інформація визначена як інформація про стан довкілля (екологічна інформація) [7], у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» – як інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) [8]. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних

ресурсів України використовує декілька понять, зокрема, зустрічається два види перекладу Директиви 2003/4/ЄЕС від 28 січня 2003 р.: «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» [9] або «Про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС». Отже, можна говорити про офіційне ототожнення законодавцем даних категорій. Проте, різне розуміння законодавцем вказаної правової категорії тягне за собою непорозуміння у тлумаченні терміну «екологічна інформація» та викликає проблеми у його подальшій реалізації.

Аналіз екологічної інформації як правової категорії дає можливість виокремити її юридичні ознаки, зокрема соціально значущий характер. Адже будь-яка активна діяльність в галузі охорони навколишнього середовища починається з отримання інформації; – основним засобом отримання екологічної інформації є екологічний моніторинг, тобто інформаційна система спостережень, оцінки та прогнозування змін у навколишньому середовищі та одночасно одна з функцій державного управління в галузі охорони навколишнього середовища. Тому екологічну інформацію можна вважати кінцевим продуктом управлінської діяльності держави; значна частина екологічної інформації перебуває у складі державних інформаційних ресурсів, хоча вона має бути відкритою і доступною; екологічна інформація є об'єктом майнових відносин об'єктом права власності [10, с. 57].

Право на екологічну інформацію належить до активних прав людини, тобто таких, які вміщують у собі певну можливість дій. У результаті розвитку права на інформацію та інформаційних технологій, збільшення обсягу та обміну інформації, воно стало настільки важливим, що його можна оцінити як окрему цінність суспільства, а тому й розглядати як окреме право людини. Зміст цього права складає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту екологічної інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, а також доступу до неї з метою її перевірки та отримання, розміщення відомостей про себе у відповідних інформаційних системах, перевірки достовірності такої інформації і можливість спростовування недостовірної інформації в адміністративному, так і у судовому порядку [11, с. 24].

Таким чином, в Україні кожному гарантується право на екологічну інформацію – право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища (екологічна інформація) та вільне одержання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. Це право ґрунтується на принципі гласності та відкритості у сфері довкілля, особливо при прийнятті екологічно важливих рішень. Принципи

реалізації права на екологічну інформацію випливають із положень частини 2 статті 34 та частини 2 статті 50 Конституції України, а також з положень Оргуської конвенції 1998 р. [12], що є частиною національного законодавства України.

Правовий механізм реалізації цього права визнається профільними для інформаційної сфери Законами України: «Про інформацію» [13] та «Про доступ до публічної інформації» [14].

Законодавець деталізує сутність екологічної інформації в частині 1 статті 25 Закону України «Про охорону навколишнього середовища», закріпивши таке положення: «Інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про: стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення; біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища; джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей; загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей; екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища; витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля» [15].

Інформування суспільства шляхом надання доступу до екологічної інформації покладається на державу, яка здійснює цю діяльність через уповноважені органи. В пункті 3 статті 2 Орхуської конвенції 1998 р. наводиться перелік інформації, яку слід вважати екологічною: «“Екологічна інформація” означає будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про: а) стан таких складових навколишнього середовища, як повітря і атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічне різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими; б) фактори, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди

в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, зазначені вище в підпункті а), і аналізі затрат і результатів та інший економічний аналіз і припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються; с) стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища або через ці складові, фактори, діяльність або заходи, зазначені вище в підпункті б)» [16].

Аналіз зазначених положень Орхуської конвенції дає підстави стверджувати, що в ній наводиться широке розуміння поняття екологічної інформації, яке охоплює не тільки стан складових навколишнього середовища, таких як повітря, вода, ґрунт, ландшафт, біологічні різновиди, включаючи генетично модифіковані організми; а й такі фактори-речовини як енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, дані економічного аналізу; стан здоров'я та безпеки людей, умови їхнього життя; стан об'єктів культури тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан навколишнього середовища.

Необхідно звернути увагу на те, що незважаючи на надзвичайну важливість права на інформацію, зокрема, екологічну, все ж воно не є абсолютним і може бути обмежене. Така точка зору висловлена в правовій позиції Конституційного Суду України у Рішенні Конституційного Суду України (Перший сенат) від 22 січня 2020 року № 1-п(І)/2020: «Таким чином, право особи на доступ до інформації, гарантоване статтею 34 Конституції України, не є абсолютним і може підлягати обмеженням. Такі обмеження мають бути винятками, які передбачені законом, переслідуючи одну або декілька законних цілей і бути необхідними у демократичному суспільстві. У разі обмеження права на доступ до інформації законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію вказаного права і не порушувати сутнісного змісту такого права» (п. 2 мотивувальної частини) [17].

Список використаних джерел:

1. Сучасний словник іншомовних слів : бл. 20 тис. слів і словосполучень / уклали : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К. : Довіра, 2006. 789 с.
2. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : ВД «ШКОЛА», 2011. 1008 с.
3. Калюжний К. Р. Юридична природа суб'єктивного права на інформацію. *Юридичний вісник*. 2015. № 3(36). С. 42–46.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Згідно з положеннями чинного національного законодавства, право на екологічну інформацію *може бути обмежене*: а) в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 64 Конституції України), або якщо її оприлюднення може негативно впливати на: конфіденційність діяльності державних органів у випадках, коли така конфіденційність передбачена національним законодавством, міжнародні стосунки, національну оборону або державну безпеку (Закон України «Про державну таємницю»); б) при здійсненні правосуддя; в) з метою захисту конфіденційності комерційної та промислової інформації у випадках, коли така конфіденційність охороняється законом, крім інформації про викиди, скиди небезпечних речовин, про розміщення відходів, про інші небезпечні впливи на довкілля; г) для захисту права інтелектуальної власності; д) для захисту інформації, що стосується особистого життя громадян; е) для захисту інтереси третьої сторони, яка надала інформацію; навколишнє природне середовище, на яке поширюється така інформація, наприклад про місця розмноження рідкісних видів рослин і тварин (ст. 4 Орхуської Конвенції 1998 р. [18]).

Право на екологічну інформацію може бути абсолютним (у випадках безспірного надання відповідної інформації за запитом) та відносним (коли особа стає учасником еколого-інформаційних відносин, збирає її, поширює тощо).

Отже, екологічна інформація являє собою повні, достовірні, своєчасні та вичерпні дані, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування. Відповідно, конституційне право на екологічну інформацію є правом кожного на безперешкодне отримання повних, достовірних, своєчасних та вичерпних даних, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування.

5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Бровко Н. І., Терещук М. М. Право на екологічну інформацію як складова конституційного права людини на інформацію. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2022 № 55. С. 23–26.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
8. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
9. Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС Директива 2003/4/ЄЕС від 28 січня 2003 р.
10. Кушакова-Костицька Н. В. Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження) : монографія / наук. редактор М. В. Костицький. К. : Логос, 2018. 271.
11. Бровко Н. І., Терещук М. М. Право на екологічну інформацію як складова конституційного права людини на інформацію. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2022 № 55. С. 23–26.
12. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: прийнята IV Конференцією міністрів захисту довкілля, Орхус, Данія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text
13. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
14. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
15. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
16. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: прийнята IV Конференцією міністрів захисту довкілля, Орхус, Данія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text
17. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України „Про Конституційний Суд України“ від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-20#Text>
18. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: прийнята IV Конференцією міністрів захисту довкілля, Орхус, Данія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

УДК [342.951:347.775](477)
DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.4>

Кравченко О. М.,
кандидат юридичних наук, докторант
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-8870-7662

КОНФІДЕНЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ ТА КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ В УКРАЇНІ

CONFIDENTIAL INFORMATION AND TRADE SECRET IN UKRAINE

Науковий доробок присвячений аналізу вже наявного законодавства України в сфері інформації з обмеженим доступом, а також особистих поглядів до можливих шляхів удосконалення законодавства в полі нашої наукової розвідки. Наукова робота цікава тим, що на сьогодні власник комерційно (економічно) цінної інформації сам на власній розсуд визначає, чи буде його комерційно цінна інформація конфіденційною інформацією (КІ), або буде комерційною таємницею (КТ). Отож законодавцю потрібно відокремити ці два поняття, щоб суб'єкт господарювання знав де КІ, а де КТ. Задум наукової розвідки зумовлений станом способів реалізації державної політики та законодавства України у сфері охорони конфіденційної інформації (КІ) і комерційної таємниці (КТ). Пошуку напрямів удосконалення правових та інституційних механізмів охорони КТ та КІ, а також порівняння наявних нормативно-правових документів з метою удосконалення законодавчої бази України. Сьогодні суттєвою прогалиною правового регулювання комерційної таємниці залишається правова невизначеність змісту інформації, яка може вважатись у якості досліджуваного об'єкта права інтелектуальної власності.

Завданням, а також основною метою наукової розвідки, є пошук можливих шляхів удосконалення законодавчої бази України в сфері охорони конфіденційної інформації та комерційної таємниці.

Встановлено, що конфіденційна інформація = це вид інформації з обмеженим доступом, а комерційна таємниця = це одна із таємниць таємної інформації. Потрібно зазначити, що конфіденційна інформація = це в першу чергу інформація про фізичну особу, яка є секретною, а саме ділова інформація, сімейні секрети, а також та інформація яку фізична особа вважає конфіденційною, крім тої інформації, яка відповідно до законодавства не може бути конфіденційною інформацією.

Комерційна таємниця = це комерційно цінна інформація, яка надає переваги на ринку над конкурентами, а саме юридичним особам, фізичним особам-підприємцям, та іншим суб'єктам господарювання.

Ключові слова: конфіденційна інформація, комерційна таємниця, комерційна цінність, інформація, охорона, суб'єкт господарювання.

The scientific work is devoted to the analysis of the already existing legislation of Ukraine regarding information with limited access, as well as personal views on possible ways of improving the legislation in the field of our scientific intelligence. The scientific work is interesting because today the owner of commercially (economically) valuable information determines at his own discretion whether his commercially valuable information will be confidential information (CI) or will be a trade secret (TS). Therefore, the legislator needs to separate these two concepts so that the economic entity knows where CI and where TS. The idea of scientific intelligence is determined by the state of implementation of the state policy and legislation of Ukraine in the field of protection of confidential information (CI) and trade secret (TS). Searching for ways to improve legal and institutional mechanisms for the protection of TS and CI, as well as a comparison of existing regulatory and legal documents with the aim of improving the legislative framework of Ukraine. Today, a significant gap in the legal regulation of trade secret remains the legal uncertainty of the content of information that can be considered as a researched object of intellectual property law.

The aim, as well as the main goal of scientific intelligence, is to find possible ways to improve the legislative framework of Ukraine in the field of protection of confidential information and trade secret.

It is made sure that confidential information = this is a type of information with limited access, and trade secret = this is one of the secrets of secret information. It should be noted that confidential information = primarily information about an individual that is secret, namely business information, family secrets, as well as information that an individual considers confidential, except for information that cannot be confidential information according to the law.

Trade secret = this is commercially valuable information that provides advantages in the market over competitors, namely legal entities, individual entrepreneurs, and other business entities.

Key words: confidential information, trade secret, commercial value, information, security, business entity.

Завданням і основною метою роботи є пошук шляхів та механізмів удосконалення законодавчої бази України в сфері охорони і захисту інформації з обмеженим доступом, а саме КІ та КТ.

Методологічною основою наукової розвідки є сукупність методів дослідження: логіко-семантичний – для

удосконалення понятійно-категоріального апарату, зокрема, термінів «конфіденційна інформація» та «комерційна таємниця»; компаративного аналізу – для зіставлення концепцій щодо сутності та розвитку правової охорони конфіденційної інформації та комерційної таємниці в Україні, як інформаційно-правових

так і адміністративно-правових аспектів; формально-юридичний – для розкриття системи норм права України, пов'язаних із правовою охороною конфіденційної інформації та комерційної таємниці; та ін.

Нами був запропонований проєкт Закону України «Про комерційну таємницю», який відповідає сучасним загрозам КТ в тому числі у випадку АТО або бойових діях, чи під час інших спеціальних операціях. У статті 15 нашого проєкту вказано, що дії щодо охорони комерційної таємниці при проведенні АТО або бойових діях, а також під час інших спеціальних операціях, власник комерційної таємниці на власний розсуд, але в межах законодавства України вирішує, які дії потрібно проводити щодо охорони комерційної таємниці. Обов'язок у сприянні суб'єктам господарювання, щодо охорони комерційної таємниці при проведенні АТО або бойових діях, а також інших спеціальних операціях покладається на Службу безпеки України та інші правоохоронні органи України. У разі заподіяння суб'єкту господарювання збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю з органів, які уповноважені здійснювати певні дії, щодо охорони комерційної таємниці при проведенні АТО або бойових діях, а також інших спеціальних операціях збитки відшкодовуються винними органами [1, дод. А].

Аналіз різниці між КІ та КТ свідчить, що на законодавчому рівні потрібно чітко відокремити їх. Нині різниці практично немає, а власник комерційно цінної інформації самостійно визначає де КІ, а де КТ. З нашої точки зору, КІ – це секретна інформація, що стосується фізичної особи, а КТ – це секретна інформація, що стосується юридичних осіб, підприємств, установ та організацій, ФОП, яка має комерційну цінність, що позитивно впливає на прибуток суб'єктів господарювання. Законодавцю потрібно виключити з визначення конфіденційної інформації згадки про юридичну особу = це потрібно для поліпшення бізнес-простору України. І сформулювати визначення КІ наприклад так: конфіденційна інформація – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною особою та яка може поширюватися у визначеному порядку за її бажанням відповідно до передбачених нею умов.

У статті 21 Закону України «Про інформацію», інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Конфіденційною вважається інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень [2]. Більше того, конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [2].

У статті 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» вказано, що конфіденційна

інформація – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов [3]. Розпорядники інформації, визначені ч. 1 ст. 13 цього закону, які володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3].

В статті 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» подано визначення таємної інформації як інформації, доступ до якої обмежується відповідно до ч. 2 ст. 6 цього закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству й державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю, в тому числі комерційну таємницю [3].

Нами встановлено, що визначення комерційної таємниці міститься в Цивільному кодексі України (ЦКУ) [4], а також у Господарському кодексі України (ГКУ) [5], але, на наш погляд, потребує удосконалення. У ст. 505 ЦКУ зазначено, що КТ є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [4]. У ст. 162 ГКУ вказано, що суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [5].

Юридичні терміни на кшталт «володільць КТ» (ГКУ) [5], «особа» (ЦКУ) [4], на наш погляд, потрібно замінити на термін «власник КТ», як ми і запропонували в проєкті Закону України «Про комерційну таємницю» [1, дод. А].

В статті 505 ЦКУ вживається термін «особа» але не зрозуміло, яку «особу» має на увазі законодавець, а саме: юридичну особу чи фізичну особу. На нашу думку, потрібно чітко зазначити в ст. 505 ЦКУ, що саме юридична особа й сформулювати його наприклад так: КТ є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу

з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих юридичною особою, яка законно контролює цю інформацію.

У статті 162 ГКУ зазначено, що суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [5]. Тут окрім не зовсім коректного (на нашу думку) терміна «володільць КТ» (змінити на «власник КТ»), потрібно прибрати згадки про конфіденційність, адже конфіденційна інформація – це інформація про фізичну особу, а не юридичну особу. І сформулювати визначення КТ у ст. 162 ГКУ наприклад так: суб'єкт господарювання, що є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів до її охорони.

Проаналізувавши законодавство України щодо конфіденційної інформації та комерційної таємниці як інформації з обмеженим доступом, можемо зазначити так:

а) власник інформації, яка має комерційну цінність, сам визначає на власний розсуд чи буде інформація, що має комерційну цінність належати до КІ або КТ;

б) власник інформації, яка має комерційну (економічну) цінність власноруч встановлює заходи захисту цієї інформації, та інші аспекти пов'язані із охороною КІ або КТ (організаційні, юридичні, технічні);

в) Власник інформації, яка має комерційну цінність встановлює терміни засекречування КІ або КТ, коло осіб, які можуть бути ознайомлені з вказаною інформацією (на договірних засадах), та терміни припинення охорони та захисту КІ або КТ.

Аналіз законодавства України свідчить, що нині різниці практично немає між КІ та КТ, а власник комерційно цінної інформації самостійно визначає чи буде КІ або КТ. З нашої точки зору, КІ – це секретна інформація, що стосується фізичної особи, КТ – це секретна інформація, що стосується юридичних осіб, підприємств, установ та організацій, яка має комерційну цінність, що позитивно впливає на прибуток суб'єктів господарювання.

Законодавцю потрібно виключити з визначення конфіденційної інформації згадки про юридичну особу й сформулювати його наприклад так:

конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною особою та яка може поширюватися у визначеному порядку за її бажанням відповідно до передбачених нею умов.

Детально наукові погляди щодо адміністративно-правової охорони КТ, нами було розкрито у попередніх наукових доробках:

1) суб'єкти та їх повноваження щодо охорони КТ в Україні [7, с. 133–156];

2) нормативно-правові заходи забезпечення КТ в Україні [8, с. 82–89];

3) структура правовідносин у сфері охорони КТ в Україні [9, с. 137–145];

4) шляхи адаптації України до міжнародних стандартів правової охорони комерційної таємниці [10, с. 75–79];

5) інші аспекти наукової розвідки, щодо охорони і захисту комерційної таємниці в Україні [11–25].

Потрібно оновлювати і періодично переглядати перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці в Україні, а саме постанову Кабінету Міністрів України (КМУ) № 611 [26]. Для того, щоб суб'єкти господарювання в Україні мали змогу ефективно протистояти сучасним загрозам та викликам. Також чітко розуміти, що є комерційною таємницею підприємства, установи чи організації, а що не може бути нею.

Ярмак Х.П. та Музика С.С. визначили класифікацію конфіденційної інформації за такими критеріями: 1) за правом власності: а) державна; б) приватна; 2) за правом доступу: а) під час виконання посадовими особами службових повноважень; б) власника та осіб, яким надано це право; 3) за галуззю застосування: а) комерційна; б) банківська; в) податкова; г) адвокатська; д) судова та ін [27, с. 98]. Звісно, що з цією класифікацією конфіденційної інформації (КІ) ми не можемо погодитись, так як:

1. Конфіденційною вважається інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень [2]. Більше того, конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [2]. У чинному визначенні конфіденційної інформації чітко зазначено, що крім суб'єктів владних повноважень, тобто державним правом власності не може бути конфіденційна інформація (КІ). А державна інформація з обмеженим доступом = це або службова інформація або державна таємниця.

2. У пункті 3) за галуззю застосування: а) комерційна; б) банківська; в) податкова; г) адвокатська; д) судова та ін. = це окрім податкової і в загальні перелічена таємна інформація, а не конфіденційна (КІ). А саме, таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та

іншу передбачену законом таємницю, в тому числі комерційну таємницю [3]. А податкова конфіденційна інформація за критеріями класифікації конфіденційної інформації Ярмачі Х. П. та Музика С. С. [27, с. 98] = це з нашої точки зору службова інформація.

Ми погоджуємося з Купчак М. Я. і Сковрон І. А., що незважаючи на наявність Закону України «Про доступ до публічної інформації», де чітко класифіковано інформацію з обмеженим доступом на конфіденційну, таємну та службову, а також наявність визначень понять «конфіденційна інформація», «таємна інформація» та перелік відомостей, що належать до службової інформації, вважають за необхідне законодавчо закріпити критерії віднесення податкової інформації до службової чи таємної інформації. Адже правовий режим захисту та рівень небезпеки від розголошення інформації, що належить до таємної чи службової значно різняться. Тим більше у вітчизняному законодавстві нині відсутня дефініція поняття «податкова таємниця» [28].

У статті 5 Закону України «Про захист персональних даних» зазначено наступне, що об'єктами захисту є персональні дані які можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень [29].

Ярмачі Х. П. та Музика С. С. вважають, що до різновидів конфіденційної інформації, що не є власністю держави, належать комерційна таємниця, банківська таємниця, податкова таємниця та ін. [27, с. 97]. Тут як ми бачимо, що знову перерахована таємна інформація, а не конфіденційна інформація (КІ).

Н. В. Коваленко стверджує, що до різновидів конфіденційної інформації, за розголошення якої передбачена кримінальна відповідальність, належить, наприклад, така інформація: медична таємниця, таємниця листування, таємниця голосування, таємниця усиновлення (удочеріння), нотаріальна таємниця, комерційна та банківська таємниця, адвокатська таємниця, конфіденційна інформація про особу, комп'ютерна інформація з обмеженим доступом [30, с. 80]. Як бачимо, що Н. В. Коваленко перелічує не конфіденційну інформацію, а таємну інформацію, а саме, таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю, в тому числі комерційну таємницю [3]. А конфіденційною інформацією є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень [2].

Як бачимо, що не всі дослідники проводять чітку дистинкцію між конфіденційною інформацією КІ та таємною інформацією (таємниці, в тому числі і КТ).

У статті 1 проекту закону «Про комерційну таємницю», що нами був запропонований є визначення наступних юридичних понять, а саме:

1) комерційна таємниця = це інформація технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тієї, яка відповідно до закону не може бути віднесена до комерційної таємниці, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник комерційної таємниці вживає належних заходів до охорони КТ;

2) віднесення інформації до комерційної таємниці (КТ) = процедура прийняття (професіоналом в цій сфері) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до комерційної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди підприємству, установі чи організації у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до зводу відомостей, що становлять комерційну таємницю;

3) звід відомостей, що становлять комерційну таємницю = акт, в якому зведено перелік відомостей, що згідно з рішеннями професіонала в цій сфері становлять комерційну таємницю у визначених цим Законом сферах;

4) засекречування матеріальних носіїв з комерційною таємницею = введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної комерційної таємниці, шляхом надання відповідного грифу секретності документам (КТ), виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації;

5) матеріальні носії комерційної таємниці (КТ) = матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, в яких відомості, що становлять комерційну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо;

6) власник комерційної таємниці = особа, яка володіє інформацією, що складає комерційну таємницю, на законній підставі, обмежила доступ до цієї інформації і встановила щодо неї режим комерційної таємниці (КТ) [1, дод. А].

На наш погляд, якщо законодавець зобов'язує органи державної влади охороняти від недобросовісного використання комерційну таємницю, то він має і передбачати заходи відповідальності за розголошення такої інформації. Сьогодні такі заходи законодавцем не передбачені. Виключення складає положення Закону України «Про Антимонопольний комітет України», в якому у статті 22-1 зазначається, що за розголошення комерційної таємниці працівники Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень несуть відповідальність, встановлену законом [31].

Відповідно у стаття 6 (нашого проєкту закону про КТ) нерозголошення інформації, що становить комерційну таємницю державними та органами місцевого самоврядування, контролюючими і правоохоронними органамими, написано наступне: = у п. 3 в разі порушення конфіденційності інформації, що становить комерційну таємницю посадовими особами органів державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, контролюючими або правоохоронними органамими, ці органи відшкодовують збитки завданні суб'єкту господарювання в повному обсязі, якщо витік комерційної таємниці відбувся з вини цих органів, та іншу відповідальність згідно до законодавства України за рішенням суду [1, дод. А]. Тут важливе те, що не посадова особа несе матеріальну відповідальність, а сам державний орган чи ін орган. Так як певна посадова особа, яка винна у розголошенні КТ, може не мати таких матеріальних коштів для відшкодування збитків суб'єкту господарювання у повному обсязі.

До речі, відповідно до законодавства суб'єкт владних повноважень = це орган державної влади

(у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [32].

Роблячи висновки наголошуємо, що в сфері охорони комерційної таємниці потрібно прийняти Закон України «Про комерційну таємницю», де чітко сформулювати правила заходів охорони комерційної таємниці. А щодо охорони КІ, законодавцю потрібно виключити з визначення конфіденційної інформації згадки про юридичну особу. І сформулювати визначення КІ наприклад так: конфіденційна інформація – це інформація, доступ до якої обмежено фізичною особою та яка може поширюватися у визначеному порядку за її бажанням відповідно до передбачених нею умов. А конфіденційну інформацію про фізичну особу, що циркулює у суб'єктів владних повноважень, на нашу думку потрібно віднести до службової інформації.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О. М. Адміністративно-правові засади охорони комерційної таємниці в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 253 с.
2. Про інформацію: Закон України. Верховна Рада України. URL: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text) (дата звернення: 07.10.2022).
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України. Верховна Рада України. URL: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text) (дата звернення: 07.10.2022).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: [//zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran2312#n2312](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran2312#n2312) (дата звернення: 06.10.2022).
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: [//zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page) (дата звернення: 05.10.2022).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran3896#n3896> (дата звернення: 04.10.2022).
7. Кравченко О. М. Суб'єкти та їх повноваження щодо охорони комерційної таємниці в Україні. Органи публічної влади в Україні: теорія та практика : колект. моногр. Київ : МОН України ; НУ «Одеська юрид. акад.», 2019. С. 133–156.
8. Кравченко О. М. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 1. С. 82–89.
9. Кравченко О. М. Структура правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3. С. 137–145.
10. Кравченко О. М. Ways of adaptation of Ukraine to international standards of legal protection of trade secret. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5. С. 75–79.
11. Кравченко О. М. Проблеми правової природи комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації в Україні. *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2015. № 1–2. С. 59–65.
12. Кравченко О. М. Досвід зарубіжних країн в правовій охороні комерційної таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 1(17). С. 91–98.
13. Кравченко О. М. Нові парадигми сучасних загроз комерційній таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 3 (19). С. 111–121.
14. Кравченко О. М. Перспективи адаптації законодавства України до міжнародних стандартів охорони комерційної таємниці. *Право України*. 2016. № 2. С. 175–181.
15. Кравченко О. М. Впровадження інноваційних напрямів правового забезпечення охорони комерційної таємниці. *Публічне право*. 2016. № 1(21). С. 353–360.
16. Кравченко О. М. Взаємодія правоохоронних органів з підприємствами, установами та організаціями в охороні комерційної таємниці. *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2016. № 3–4. С. 29–34.
17. Кравченко О. М. Актуальні проблеми захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2016. № 1(20). С. 69–82.
18. Кравченко О. М. Потреба України в Законі «Про комерційну таємницю». *Публічне право*. 2017. № 3(27). С. 196–202.
19. Кравченко О. М. Економічне шпигунство. *Публічне право*. 2017. № 4 (28). С. 224–228.
20. Кравченко О. М., Ткачук Т. Ю. Яким має бути Закон «Про комерційну таємницю»? *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2017. № 2. С. 10–18.

21. Кравченко О. М. Комерційне шпигунство. *Вісник Південного регіонального центру Нац. акад. правових наук України*. 2017. № 11. С. 41–48.
22. Кравченко О. М. Вдосконалення законодавства України щодо комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформація і право*. 2017. № 2(21). С. 13–19.
23. Кравченко О. М. Системний підхід у дослідженні комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. № 2(22). С. 43–51.
24. Кравченко О. М. Право Служби безпеки України та Національного антикорупційного бюро України на доступ до комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2018. № 1(23). С. 130–136.
25. Кравченко О. М. Стан захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях України та в зоні проведення АТО. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2018. № 2(24). С. 117–124.
26. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.10.2022).
27. Ярмакі Х.П., Музика С.С. Класифікація конфіденційної інформації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 94–98.
28. Купчак М. Я., Сковрон І. А. Податкова інформація з обмеженим доступом. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти* : Травневі правові читання, 7 травня 2020 року, м. Черкаси. С. 310–312.
29. Про захист персональних даних : Закон України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 07.10.2022).
30. Коваленко Н. В. Окремі складові адміністративно-правового режиму конфіденційної інформації. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія : Юридичні науки* 845. 2016. С. 75–82.
31. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12> (дата звернення: 02.10.2022).
32. Кодекс адміністративного судочинства України від 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 07.10.2022).

УДК 349.414

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.5>

Некрасов Д. О.,

курсант II курсу

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-5037-9286

Резворович К. Р.,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1183-613X

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОЮ ОХОРОНОЮ ТВАРИННОГО СВІТУ

ENSURING HUMANITY PROTECTION OF THE ANIMAL WORLD

У даному тексті розглядається досить сучасна проблема захисту тварин та їхнього природного середовища існування з урахуванням того, що частина території нашої держави зі своїм тваринним світом потерпають від збройної агресії на суверенітет України. Дослідники даної наукової роботи наголошують на важливості правильного прийняття правових, організаційних, економічних та освітніх заходів для забезпечення збереження тваринного світу. Також у цій науковій роботі розглядаються причини досить активного зникнення деяких видів тварин і наводяться різноманітні ідеї та приклади заходів для захисту дикої природи, таких як боротьба з браконьерством та контроль чисельності хижаків. Ця наукова робота буде цікава та актуальна для тих, хто захоплюється екологією та захистом тварин.

У даній науковій статті наведено детальну інформацію про кількість національних природних заповідників та інших охоронних територій нашої держави. Детально розглянуто міжнародні конвенції, які стосуються вище зазначеної теми, а також правові норми щодо використання та охорони дикої природи тваринного світу, їх класифікація на категорії та відсутність уніфікованого підходу до охорони тварин. Під час проведення даного дослідження необхідно додатково звернути увагу на необхідність визначення конкретного переліку видів, які знаходяться на межі зникнення та підлягають охороні тваринного світу. Автори статті наголошують на важливості захисту та збереження вільного й функціонального стану природних екосистем, які є основною характеристикою тварин, що підлягають охороні.

Також у нижче наведеному тексті розглядається питання, як охорони тваринного світу, так і навколишнього середовища. Зокрема збереження рідкісних та зникаючих видів тварин, відновлення природних ландшафтів, створення заповідних територій. Варто звернути увагу на необхідність проведення наукових досліджень та розробленні сучасного етичного кодексу для регулювання взаємовідносин між тваринами різного їх природного середовища. Наукова робота містить дуже важливу та сучасну інформацію про велике значення природоохоронних територій та їхнє правильне використання для наукових досліджень та захисту генофонду Землі. Заради майбутніх поколінь в Україні приймаються науково обґрунтовані дії для збереження, раціонального використання та відновлення тваринного світу з участю підприємств, установ, організації та громадян.

Ключові слова: тваринний світ, охорона тваринного світу, флора і фауна, заповідники, заповідні території, взаємозв'язок світу.

This text deals with the rather modern problem of protecting animals and their natural habitat, taking into account the fact that part of the territory of our state with its fauna suffers from armed aggression against Ukraine's sovereignty. The researchers of this scientific paper emphasize the importance of proper adoption of legal, organizational, economic and educational measures to ensure the conservation of wildlife. This research paper also discusses the reasons for the rapid extinction of some animal species and provides various ideas and examples of measures to protect wildlife, such as combating poaching and controlling the number of predators. This research paper will be interesting and relevant for those who are interested in ecology and animal protection.

This research article provides detailed information on the number of national nature reserves and other protected areas in our country. International conventions related to the above topic, as well as legal norms on the use and protection of wildlife, their classification into categories and the lack of a unified approach to animal protection are discussed in detail. In the course of this study, additional attention should be paid to the need to determine a specific list of species that are on the verge of extinction and are subject to wildlife protection. The authors of the article emphasize the importance of protecting and preserving the free and functional state of natural ecosystems, which are the main characteristic of animals subject to protection.

The text below also addresses the issue of both wildlife and environmental protection. In particular, the conservation of rare and endangered species, restoration of natural landscapes, and creation of protected areas. It is worth paying attention to the need for scientific research and the development of a modern code of ethics to regulate the relationship between animals of different habitats. The scientific work contains very important and up-to-date information about the great importance of protected areas and their proper use for scientific research and protection of the Earth's gene pool. For the sake of future generations in Ukraine, scientifically based actions are being taken to preserve, rationally use and restore the fauna with the participation of enterprises, institutions, organizations and citizens.

Key words: *wildlife, wildlife protection, flora and fauna, nature reserves, protected areas, interconnectedness of the world.*

Актуальність. У сучасності у більшості людей не вірно сформовано розуміння важливості існування у наш час тваринного світу та яке вагоме значення потрібно приділяти охороні тваринного світу. Іншими словами. Якщо допустити відсутність хоча б мінімального забезпечення охорони для тварин, тоді більшість тварин, птахів, риб на сучасний час було б невідомо людству, через їх відсутність.

Значення тваринного світу для будь-якої сучасної держави, в тому числі й для України, важко переоцінити, оскільки він є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, національним багатством, джерелом духовного та естетичного збагачення та виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Об'єктом дослідження є тваринний світ. Методологічну основу дослідження становить інтегративний, системний та сутнісний підходи (напрями).

Ведучи мову про правову охорону тваринного світу, необхідно зупинитися на проблемі визначення конкретного переліку тих об'єктів, на які розповсюджує свою дію така охорона. Аналіз наукової літератури, присвяченої даному питанню, показує, що більшість вчених наполягають, що стан природної свободи, функціонування у складі екологічних систем природи – основна ознака, яка дозволяє відносити тварин до об'єктів охорони тваринного світу.

Правова охорона тваринного світу здійснюється і за допомогою норм міжнародних договорів. Їх аналіз у досліджуваній сфері свідчить, що міжнародно-правова охорона тваринного світу розвивається за такими основними напрямками:

- охорона природних комплексів;
- охорона рідкісних і перебуваючих під загрозою зникнення об'єктів тваринного світу;
- забезпечення раціонального використання й відтворення об'єктів біологічного різноманіття.

Мета цієї наукової роботи полягає в тому що проаналізувавши праці певної кількості дослідників зробити більш актуальне, стисле та важливіше висвітлення проблеми та порядок для її вирішення.

Виклад матеріалу. Існують десятки міжнародних угод, які так чи інакше стосуються захисту тварин (деякі з них пов'язані з охороною навколишнього середовища, зокрема дикої природи). Найвідомішою міжнародною угодою в Європі є Бернська конвенція 1979 року, до якої Україна приєдналася у 1996 році.

Не менш відомою є Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, до якої Україна приєдналася у 1999 році і яка має відповідне законодавство. Охорона тваринного світу – це система правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення і раціональне використання тваринного світу.

Хоча тварини складають лише 2% біомаси всіх живих організмів, фауна відіграє дуже важливу роль у біосфері завдяки своїм високоенергетичним процесам, різноманітності та мобільності. В даний час налічується близько двох мільйонів видів тварин (і в п'ять разів більше рослин). Найбільшою групою є безхребетні, на які припадає близько 99% тваринної біомаси на планеті. Їх значення в біосфері величезне, особливо з точки зору кругообігу речовин і перетворення енергії [2; 6. с. 102].

Деякі з найважливіших заходів для захисту дикої природи включають:

- підвищення екологічної свідомості з раннього віку;
- боротьба з браконьєрством; посилення інспекції та контролю за лісами; запобігання епідеміям та антропогенному забрудненню;
- переселення їх у зручні для них місця проживання;
- контролювати чисельність хижаків.

Також необхідно проводити ретельні дослідження рідкісних і зникаючих видів, щоб визначити причини зникнення, створити наукову базу для поліпшення ситуації і робити екологічні прогнози на основі результатів моніторингу навколишнього середовища. Не менш важливим є відновлення зруйнованих людиною ландшафтів, відновлення ґрунтів, пасовищ, лісів і водойм на основі наукового довгострокового планування, активний розвиток природно-заповідної справи [1].

Можливо, настав час створити етичний кодекс, який би регулював взаємовідносини між великими ссавцями в морі і на суші.

Що стосується охорони природи. Згідно з сучасними і ґрунтовними екологічно-економічними розрахунками та моделюванням, проведеними вченими різних країн, біосфера будь-якого регіону може більш-менш нормально функціонувати і самовідтворюватися, якщо хоча б 10–15% її площі займають природно-заповідні об'єкти [4].

Заповідна територія – це ландшафт, в якому зберігаються, охороняються і вивчаються всі компоненти

екосистеми – повітря, ґрунт, гірські породи, природні води, флора і фауна, пам'ятки природи і культурної спадщини.

Територія природоохоронної території повністю виключена з господарської діяльності, на ній заборонено мешкати, здійснювати господарську діяльність, вирубувати ліси, косити траву, видобувати корисні копалини, прокладати транспортні шляхи тощо [5; 6, с. 335].

Залежно від значення заповідні території поділяються на біосферні заповідники міжнародного значення, національні та етнічні заповідники і парки, природні заповідники, заповідні ландшафти, території та об'єкти.

Заповідні території використовуються для наукових досліджень взаємозв'язків між екологічними факторами в екосистемах з метою підтримання екологічної рівноваги, захисту незайманих природних територій, збереження та відновлення ландшафтів. Природоохоронні території є найкращою формою захисту генофонду Землі.

В Україні існує 12 національних природних заповідників, у тому числі два біосферні заповідники міжнародного значення (Асканія – Нова, яка майже вщент зруйнована під час війни України та РФ), а також ведуться переговори про створення міждержавного Карпатського природного заповідника, що охоплює карпатські регіони України, Польщі та Словаччини, 1 576 заказників, 2 642 пам'ятки природи, пам'ятки та 559 заповідних урочищ, але нажалі це неможливо, тому що всі ці процедури були призупинені на підставі збройного конфлікту між Україною та РФ.

Міжнародні правові норми щодо використання та охорони тваринного світу не беруть до уваги територію країни, на якій зустрічається та чи інша тварина або вид. Загалом, міжнародні конвенції про

використання та охорону дикої природи можна розділити на дві категорії:

- Конвенції, спрямовані на використання та охорону дикої природи в цілому;
- Конвенції, покликані регулювати використання та охорону конкретних популяцій.

Як зазначено в юридичних матеріалах, у міжнародному праві не існує однорідного та уніфікованого підходу або процедури щодо охорони та використання тварин.

Звертаючись до правової охорони тваринного світу, необхідно зупинитися на питанні визначення конкретного переліку видів, що підлягають її охороні. Аналіз наукової літератури з цього питання показує, що більшість вчених вважають, що вільний і функціональний стан у природних екосистемах є основною характеристикою, яка дозволяє віднести тварин до об'єктів охорони тваринного світу [6, с. 224].

Висновки. З вищезазначеного можна зробити висновок, що правова охорона тваринного світу здійснюється за кількома напрямками, серед яких:

- охорону генетичних ресурсів тварини;
- охорону середовища існування тварини;
- охорону середовища, в якому вона перебуває;
- організація раціонального використання тваринного світу;
- регулювання чисельності та відтворення тваринного світу.

Слід зазначити, що охорона навколишнього середовища – це не лише завдання екологів та географів, а глобальна проблема. Важливу роль в охороні довкілля відіграють правові аспекти збереження дикої природи. В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні вживаються науково обґрунтовані заходи щодо охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу за участю підприємств, установ, організацій та громадян.

Список використаних джерел:

1. Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. Закон України № 662-XIV від 14 травня 1999. *БВР*. 1999. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-14#Text> (дата звернення 13.06.2023).
2. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Берн, 19 вересня 1979 року. Офіційний переклад. (ратифікована Верховною Радою України 29 жовтня 1996 року). (Офіційний переклад) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text (дата звернення 13.06.2023).
3. Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі. Закон України № 436/96-ВР від 29 жовтня 1996 року. *БВР*. 1996. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 13.06.2023).
4. Про мисливське господарство та полювання. Закон України № 1478-III від 22 лютого 2000 року *БВР*. 2000. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (дата звернення 13.06.2023).
5. Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин. Закон України № 535-XIV від 19 березня 1999 р. *БВР*. 1999. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-14#Text> (дата звернення 13.06.2023).
6. Інформація щодо діяльності громадських інспекторів з охорони довкілля (від 10.01.2019). URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/108> (дата звернення 13.06.2023).
7. Про тваринний світ. Закон України № 2894-III від 13 грудня 2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення 13.06.2023).

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.6>

Петрівна Л. С.,

аспірант кафедри приватного та соціального права

Сумського національного аграрного університету

ORCID: 0009-0006-2077-2034

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТРАГЕДІЇ НА КАХОВСЬКІЙ ГЕС

LEGAL RESPONSIBILITY FOR COMMITTING OFFENSES IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION THROUGH THE PRISM OF THE TRAGEDY AT THE KAKHOVKA HPP

У статті розглядається сутність екоциду та проблемні аспекти юридичної відповідальності за вчинення даного виду правопорушення, здійснено пошук шляхів удосконалення правового регулювання в зазначеній сфері як на національному, так і на міжнародному рівні.

Руйнування російськими окупантами Каховської ГЕС 6 червня 2023 року стало однією із найбільших світових катаклізмів, наймасштабнішою техногенною, екологічною та соціальною катастрофою на теренах Європи за останні десятиліття. Підтоплено більше 80 населених пунктів, знищено біорізноманіття водної екосистеми та прилеглої території, втрачено рідкісні види флори, сталася масова загибель тварин. Через потоки мулу та будівельних матеріалів відбулося погіршення екологічного стану великої площі території, створено небезпечні умови для діяльності Запорізької АЕС (система охолодження якої залежить від Каховського водосховища). Наразі неможливо визначити шляхи подолання даної катастрофи, оскільки її остаточні наслідки та масштаби будуть встановлюватися протягом тривалого часу. Питання безвідворотності притягнення до юридичної відповідальності причетних за правопорушення як екоцид набуває особливої актуальності.

Встановлено, що притягнення суб'єктів до юридичної відповідальності за вчинення екоциду має ряд проблематичних аспектів. Основною причиною такого становища є відсутність належного нормативно-правового забезпечення притягнення до такого виду відповідальності. До того ж існуюча оновлена нормативна база національного законодавства у сфері юридичної відповідальності за вчинення екоциду потребує вдосконалення для забезпечення належної кваліфікації дії, що становлять склад таких правопорушень. Констатовано, що в Кримінальному кодексі України закріплено поняття «екоцид», але склад даного правопорушення вимагає додаткових роз'яснень або тлумачень. Крім того, зважаючи на існування цілої низки міжнародних конвенцій і нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього середовища визначення екоциду та його складу так і не знайшло свого юридичного закріплення. Дані проблематичні питання є основною причиною відсутності належного механізму притягнення до юридичної відповідальності за вчинення екоциду.

Ключові слова: правопорушення, військова агресія, екологічна катастрофа, юридична відповідальність, охорона навколишнього середовища.

The article examines the essence of ecocide and problematic aspects of legal liability for this type of offence, and seeks to find ways to improve legal regulation in this area at both the national and international levels.

The destruction of the Kakhovka HPP by the Russian occupiers on 6 June 2023 was one of the world's greatest cataclysms, the largest man-made, environmental and social disaster in Europe in recent decades. More than 80 settlements were flooded, the biodiversity of the aquatic ecosystem and the surrounding area was destroyed, rare species of flora were lost, and massive animal deaths occurred. Due to the flow of silt and construction materials, the ecological condition of a large area of the territory deteriorated, creating dangerous conditions for the operation of the Zaporizhzhia NPP (whose cooling system depends on the Kakhovka Reservoir). It is currently impossible to identify ways to overcome this disaster, as its final consequences and scale will take a long time to be established. The issue of the inevitability of bringing to legal responsibility those involved in the offence of ecocide is of particular relevance.

The author establishes that bringing entities to legal liability for ecocide has a number of problematic aspects. The main reason for this situation is the lack of proper regulatory and legal support for bringing to this type of liability. In addition, the existing updated regulatory framework of national legislation in the area of legal liability for ecocide needs to be improved to ensure proper qualification of the actions constituting such offences. It is stated that the Criminal Code of Ukraine enshrines the concept of "ecocide", but the content of this offence requires additional clarification or interpretation. In addition, given the existence of a number of international conventions and regulations in the field of environmental protection, the definition of ecocide and its composition has not yet been legally enshrined. These problematic issues are the main reason for the lack of a proper mechanism for bringing to legal responsibility for ecocide.

Key words: offence, military aggression, environmental disaster, legal liability, environmental protection.

Забезпечення реалізації існуючих механізмів притягнення до юридичної відповідальності за вчинення екоциду є нагальною потребою у сучасному світі. Особливість такої відповідальності зумовлена особливостями наслідків вчинення даного правопорушення, зокрема, визначенням повноти завданої шкоди лише через певний період часу та фактичною неможливістю повного відновлення довкілля до попереднього стану.

Специфіка юридичної відповідальності в екологічній сфері знаходить своє відображення не лише в традиційних санкціях у виді штрафів. Для такої відповідальності характерним є обмеження чи зупинення екологічно небезпечної діяльності [1, с. 244]. Так, згідно положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» заборонено впроваджувати відкриття, винаходи, застосовувати нову техніку, імпортувати застосування, технології і системи, якщо вони не відповідають вимогам екологічної системи [2].

У науці екологічного права виокремлюють такий вид юридичної відповідальності як еколого-правова, обґрунтовуючи її особливе місце в системі видів відповідальності тим, що вона спрямовує свою дію, в першу чергу, не на настання негативно-правових наслідків для правопорушника, а на відновлення якості природних ресурсів [3, с. 128]. Згідно даного твердження суб'єкт вчинення правопорушення зобов'язаний не лише припинити вчиняти правопорушення, але й компенсувати витрати на реабілітацію довкілля, якому було завдано шкоду.

Статтею 50 Конституції України гарантовано громадянам право на безпечне для життя та здоров'я довкілля, а статтею 66 наголошено на обов'язку кожного не заподіювати шкоду природі та на відшкодування завданих збитків [4]. Даними положеннями Основного Закону передбачено, що держава бере на себе зобов'язання у реалізації громадянами права на екологічну безпеку та забезпеченні притягнення до відповідальності суб'єктів, що посягають на зазначене право. Таким чином, однією із функцій держави є здійснення екологічної функції. Підтримуємо позицію, що результатом російської воєнної агресії став екоцид, який виявляється у широкомасштабному руйнуванні життєвого середовища в Україні, масовому забрудненні земель, атмосфери та водного середовища із застосуванням методів і засобів ведення воєнних дій, що мають на меті завдати великої та довготривалої шкоди природному середовищу [5, с. 28].

Внаслідок військових дій протягом одного року постраждали 20% природоохоронних територій України загальною площею близько мільйону гектарів. Проте найбільш потужний вплив на екологічну ситуацію здійснив підрив греблі Каховської ГЕС, наслідки якого можна прирівняти до ядерного удару, зокрема:

– без джерела води залишилося 94% зрошувальних систем у Херсонській, 74% – в Запорізькій та 30% – у Дніпропетровській областях;

- фіксується масова загибель тварин та риби;
- відбулось осушення водосховища та забруднення води нижче за течією;
- постраждали екосистеми в межах національних природних парків «Нижньодніпровський» та «Білобережжя Святослава», а також в Чорноморському біосферному заповіднику;
- відбувся витік нафтопродуктів у воду;
- утворився ризик виникнення дизентерії та інших інфекційних захворювань на територіях, що були затоплені водою;
- площа підтоплених лісів складає 63 447 га;
- орієнтовна сума збитків завданих довкіллю становить 146, 4 млрд. грн. [6].

За результатами даного правопорушення правоохоронцями відкрито кримінальне провадження за фактом вчинення екоциду.

Положеннями статті 441 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлено, що екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [7]. Віднесення законодавцем даного правопорушення до розділу Кримінального кодексу України під назвою «XX. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» свідчить про високий ступінь суспільної небезпеки цього виду правопорушень. Даний склад злочину є застосовним як до кримінально-протиправних діянь, що вчинені у мирний період, так і до діянь, що вчиняються в період дії воєнного стану і не є тотожним воєнним злочинам. У 2021 році Незалежна експертна група визначила екоцид як вчинення «незаконних або безглузких дій зі знанням того, що існує значна ймовірність заподіяння цими діями серйозної, широкомасштабної або довготривалої шкоди навколишньому середовищу» [8]. Рибачек В. К. зазначає, що екоцид – це протиправні та навмисні дії суб'єкта міжнародного права щодо руйнування довкілля або його компонентів, які мають значні та довготривалі наслідки, пов'язані із серйозними порушеннями зобов'язань перед міжнародною спільнотою щодо заподіяння шкоди життєвим інтересам нинішнього та майбутнього поколінь людей [9, с. 85].

Питання визначення складу такого правопорушення залишається проблематичним. Положення КК України «...вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» є досить оціночним і суб'єктивним судженням, що не знайшли свого відображення ні в чинному КК України, ні у правових позиціях судової влади. Зокрема, мова йде про визначення поняття «масове знищення рослинного або тваринного світу», адже невідомо на якому етапі завдання шкоди, відповідно до норм КК України, рослинний чи тваринний світ можна вважати знищеним, а також не встановлено кількісного критерію, який би свідчив про масовість знищень.

До того ж станом на 04 липня 2023 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень не міститься жодного вироку за вищевказаною статтею КК України, що свідчить про проблематичність застосування її на практиці.

Шкода, завдана екоцидом, не обмежується географічними кордонами держави, має негативний вплив на екологічну ситуацію в усьому світі. 2022 року Президент України Володимир Зеленський звернувся до міжнародних організацій з проханням забезпечення присутності на Каховській ГЕС спеціальної міжнародної комісії, оскільки існували дані про її замінування. Відсутність належної реакції світової спільноти на дане звернення та на факт підризу греблі ГЕС, вчинення екоциду на території України, є показником ігнорування безвідповідальності осіб, причетних до злочину. Переконані, що надважливо створити ефективний міжнародний механізм покарання за правопорушення зазначеного виду.

Протоколом I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року, заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, що завдають або завдадуть у майбутньому широкої, тривалої, серйозної шкоди навколишньому середовищу [10]. Нормами Конвенції про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 року [11] також заборонено військовий і ворожий вплив на довкілля з метою досягнення військових цілей. Аналіз чинного міжнародного законодавства свідчить про відсутність нормативно-правового закріплення терміну «екоцид» і відповідного механізму притягнення до відповідальності за його вчинення.

Нормативно-правовим актом, що регламентує питання міжнародної відповідальності за вчинення найжорстокіших міжнародних правопорушень, визнається Римський статут 1998 року. Згідно статті 12 Римського статуту передумовою здійснення юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) є випадок, коли злочин вчинено проти держави-учасниці або її громадянина [12]. Станом на 2023 рік його нормами охоплено такі правопорушення як геноцид, злочини проти людства, акти агресії та військові злочини.

Україна підписала Римський статут ще 20 січня 2000 року, але не ратифікувала його. Після угоди про Асоціацію з ЄС у 2014 році ратифікація цього документу є одним із прямих міжнародних зобов'язань України. Іншим варіантом притягнення до юридичної відповідальності за вчинення міжнародного правопорушення є утворення суду *ad hoc* – спеціального трибуналу для розгляду конкретного випадку (злочину).

В 2016 році Офісом Прокурора МКС у «Стратегічному документі щодо підбору та визначення пріоритетів» були закріплені основні напрямки роботи, спрямовані на вдосконалення механізму

розслідування міжнародних злочинів і притягнення винних суб'єктів до відповідальності. В пункті 41 даного документу зазначено, що: «вплив злочинів можна оцінювати, зокрема, з огляду на підвищену вразливість жертв, терор, який вони спричинили, або соціальні, економічні та вразливості жертв, терору, який згодом був посяний, або соціальної, економічної й екологічної шкоди, завданої постраждалим громадам» [13]. У цьому контексті Офіс приділятиме особливу увагу переслідуванню злочинів, передбачених Римським статутом, що вчиняються за допомогою, або призводять, зокрема, до руйнування навколишнього середовища, незаконної експлуатації природних об'єктів та їх ресурсів, протиправного позбавлення права власності на землю». Таким чином, наслідки вчинення екоциду можуть бути розглянуті лише через призму злочинів, на які поширюється юрисдикція Римського статуту, питання «відокремлення» злочинів у сфері охорони навколишнього середовища не передбачається.

Такий механізм видається антропоцентричним за своєю природою. Викликають питання в МКС поточний стан справ чи є достатнім для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, відповідальних за серйозну шкоду навколишньому середовищу, в рамках правових визначень вже існуючих злочинів згідно з міжнародним правом [14, с. 5].

Враховуючи негативний досвід України під час ведення військових дій можна констатувати, що навколишнє середовище має безпосередній, основний вплив на життя, здоров'я людини та всіх живих істот, що визнаються найвищою цінністю. Таким чином, нанесення шкоди довкіллю безумовно, як наслідок, призведе до погіршення умов існування всіх видів флори та фауни. Саме тому правопорушення екоциду потребує виокремлення в міжнародно-правових актах на рівні з такими злочинами як геноцид, злочини проти людства, акти агресії та військові злочини.

Юридична відповідальність у сфері охорони навколишнього середовища повинна забезпечувати не лише достатнє покарання, але й виконувати превентивну функцію, одним її елементом якої обов'язково має бути спрямування на відновлення екологічної системи, якій було заподіяно шкоду. Так, Стрельник В. В. та Чурилова Т. М. зазначають, що розроблені методики визначення шкоди, завданої довкіллю України, без механізмів її відшкодування навряд чи будуть дієвими. Джерела та механізми компенсації шкоди довкіллю чітко не визначені сучасним міжнародним правом [15, с. 93]. Крім, того існуюча міжнародна практика щодо відшкодування шкоди навколишньому середовищу, з урахуванням нівелювання Російською Федерацією норм міжнародного права, не підлягає застосуванню.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення юридичної відповідальності за вчинення екоциду на національному рівні потребує належного

доопрацювання. Крім того сформувався нагальна потреба міжнародно-правового закріплення поняття «екоциду» та визначення органу, юрисдикція якого буде поширюватися на даний вид правопорушення. Адже відсутність механізму, який забезпечив би притягнення до покарання за екоцид, призводить до

повторного вчинення такого виду правопорушення. Так, безкарність Російської Федерації за вчинення екоциду протягом 2022 року на території України призвело до трагедії на Каховській ГЕС, наслідки якої прямо чи опосередковано впливатимуть на навколишнє середовище нашої планети.

Список використаних джерел:

1. Гетьман А. П. Юридична відповідальність в екологічному законодавстві: проблеми становлення та розвитку. *Проблеми правової відповідальності* : монографія / В. Я. Тацій та ін. ; за ред. : В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, В. І. Борисова. Харків : Право, 2014. С. 235–256.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. Дата оновлення: 19.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 06.07.2023).
3. Оверковська Т. К., Опольська Н. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. посіб. Вінниця : Вінницький нац. аграр. ун-т., 2019. 254 с.
4. Конституція України: Закон України від 26.06.1991 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.07.2023).
5. Костицький В. В., Костицька І. О., Микитюк М. А., Суходольська А.А. До питання про юридичну відповідальність за злочинне посягання на конституційне право людини на безпечне довкілля у ході російської воєнної агресії в Україні. *Екологічне право*. 2022. Вип. 3–4. С. 25–28.
6. Дашборд із даними про загрози довкіллю. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 05.07.2023).
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. Дата оновлення: 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.07.2023).
8. Protecting the Environment through International Criminal Law. URL: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-international-criminal-law/> (дата звернення: 04.07.2023).
9. Рибачек В. К. Міжнародно-правова регламентація злочину екоциду. *Часопис цивілістики*. 2022. № 45. С. 82–87.
10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол І) від 08 червня 1977 р.
11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 03.07.2023).
12. Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18 травня 1977 р. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id209742> (дата звернення: 07.07.2023).
13. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588 (дата звернення: 01.07.2023).
14. Policy paper on case selection and prioritisation. URL: https://www.iccpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf (дата звернення: 01.07.2023).
15. Ecocide – a new crime under international law. URL: <https://tribunajuridica.eu/arhiva/An13v1/1.%20Panigaj,%20Bernikova.pdf> (дата звернення: 04.07.2023).
16. Стрельник В. В. та Чурилова Т. М. Проблеми відшкодування шкоди навколишньому середовищу України, завданої збройною агресією російської федерації. *Екологічне право*. 2022. Вип. 3–4. С. 91–95.

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.7>

Попова А. О.,

кандидат юридичних наук,
науковий працівник

Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи

ORCID: 0000-0001-5558-0142

ПИТАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗАБРУДНЕНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ЗЕМЕЛЬ У КОНТЕКСТІ ПРАВА НА СПРИЯТЛИВЕ ДОВКІЛЛЯ

THE ISSUE OF RESTORATION OF LANDS CONTAMINATED AS A RESULT OF RUSSIAN MILITARY AGGRESSION IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO A FAVORABLE ENVIRONMENT

У статті досліджуються теоретико-правові та еколого-правові проблеми, пов'язані із забрудненням значних площ земельних ресурсів України у результаті російської воєнної агресії. Ці проблеми ставляться у контексті реалізації права людини на сприятливе навколишнє природне середовище. З метою висвітлення означених питань аналізується законодавство України, норми міжнародного права, а також відповідні праці українських вчених. При цьому авторка виходить із того, що основним завданням охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель відповідно до Закону України «Про охорону земель» і включає забезпечення досягнення землекористування, захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб, захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів, що можуть спричинити воєнні дії. Оскільки російська воєнна агресія обумовила не тільки забруднення величезних площ земель в Україні, але й створила проблеми реалізації повноважень органів державного контролю у галузі охорони земель у силу ведення бойових дій, ракетних атак на позафронтові території, а також недостатності коштів на проведення таких робіт, авторка приєднується до висловленої у працях окремих вчених, зокрема публікація проф. Василя Костицького, твердження про цілеспрямованість нищення навколишнього природного середовища, у якому проживає Український народ, тобто про екоцид. У статті пропонується з метою фіксації заподіяної у результаті ведення воєнних дій забруднення земель забезпечити комплексне вирішення проблем системними діями органів державної влади і місцевого самоврядування, а також відмічається необхідність долучення до цієї діяльності інститутів громадянського суспільства, власників земельних ділянок, важливість підготовки необхідних матеріалів для реалізації інституту юридичної відповідальності у цій сфері суспільних відносин.

Ключові слова: право на сприятливе навколишнє середовище, забруднення земель, екоцид, юридична відповідальність за забруднення земель.

The article examines theoretical-legal and ecological-legal problems related to the pollution of large areas of Ukraine's land resources as a result of Russian military aggression. These problems are placed in the context of the realization of the human right to a favorable natural environment. In order to clarify these issues, the legislation of Ukraine, the norms of international law, as well as the relevant works of Ukrainian scientists are analyzed. At the same time, the author proceeds from the fact that the main task of land protection is to ensure the preservation and reproduction of land resources, the ecological value of natural and acquired qualities of land in accordance with the Law of Ukraine "On Land Protection" and includes ensuring the achievement of land use, protection of agricultural lands, forest lands and shrubs from their unjustified extraction for other needs, protection of lands from erosion, mudslides, flooding, waterlogging, secondary salinization, overdraining, compaction, pollution by production waste, chemical and radioactive substances and from other unfavorable natural and man-made processes that can cause military actions. Since the Russian military aggression caused not only the pollution of huge areas of land in Ukraine, but also created problems in the implementation of the powers of state control bodies in the field of land protection due to the conduct of hostilities, missile attacks on non-front-line territories, as well as insufficient funds for carrying out such works, the author joins to the one expressed in the works of individual scientists, in particular, the publications of prof. Vasyl Kostytskiy, the statement about the deliberate destruction of the natural environment in which the Ukrainian people live, that is, about ecocide. The article suggests, in order to fix land pollution caused as a result of military actions, to provide a comprehensive solution to the problems by systemic actions of state authorities and local self-government bodies, and also notes the need to involve civil society institutions, land owners in this activity, the importance of preparing the necessary materials for the implementation of the institute legal responsibility in this sphere of public relations.

Key words: the right to a favorable environment, land pollution, ecocide, legal responsibility for land pollution.

Гарантії реалізації права кожного на сприятливе навколишнє середовище повинні розглядатися як завдання, після вирішення якої досягається головна мета – збереження природного середовища, сприятливою і для людини і всього живого. Однак закріплені екологічні положення в законодавстві можуть залишитися деклараціями, якщо їх здійснення, перш за все, не буде результативно гарантовано на практиці. Належність гарантій реалізації права на сприятливе навколишнє середовище проявляється в забезпеченні такої обстановки, положення якої ставали б фактичним діянням кожного людини.

Нормативно-правове забезпечення охорони земель в Україні визначається положеннями Конституції України [1], Земельного кодексу України [2], Законів України «Про охорону земель» [3], «Про охорону навколишнього природного середовища» [4], «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [5], тощо.

Узагальнені вимоги до охорони земель закріплені у главі 26 Земельного кодексу України, яка відображає завдання, зміст і порядок охорони земель, та Законі України «Про охорону земель». Законодавче визначення поняття охорони земель знаходимо у ст.162 Земельного кодексу України: «Охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення» [2].

Аналогічне визначення, за винятком незначних редакційних відмінностей, міститься у Законі України «Про охорону земель» основним завданням охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону земель» охорона земель включає:

- обґрунтування та забезпечення досягнення раціонального землекористування;
- захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб;
- захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів;
- збереження природних водноболотних угідь;
- попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів;

– консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь [3].

На жаль, у своїй більшості правові положення вказаних складових охорони земель не реалізуються. Причини тому різні – корумпованість системи, незацікавленість контролюючих органів, відсутність чіткої правової бази, недостатня методична підготовка, недооцінка значення екологічних та економічних чинників. Окремо можна виділити відсутність документації із землеустрою, якою визначаються обмеження (обтяження) у використанні земель, заходи щодо їх охорони та поліпшення, обов'язкові для власників земельних ділянок та землекористувачів. Російська воєнна агресія обумовила не тільки забруднення величезних площ земель в Україні, але й проблеми реалізації повноважень органів державного контролю у галузі охорони земель у силу ведення бойових дій, ракетних атак на позафронтові території, а також недостатності коштів на проведення таких робіт. Обсяги заподіяної шкоди у результаті забруднення земель російськими військами надали підстави проф. Василю Костицькому стверджувати про цілеспрямоване нищення навколишнього природного середовища, у якому проживає Український народ, тобто про екоцид [8].

Отже, мова йде про забезпечення екологічної безпеки земельних ресурсів країни. У юридичній літературі питання безпеки земельних ресурсів поєднується із забезпеченням реалізації інституту земельно-правової відповідальності [6, с. 36], тому оцінка цих правопорушень і злочинів та юридична відповідальність за заподіяну шкоду є проблемою, яку має вирішувати як держава, так і міжнародне співтовариство з врахуванням того, що небезпечні екологічні наслідки зачіпають проблеми охорони довкілля не тільки в Україні, але у цілому у Причорноморському басейні та щонайменше Східній і Центральній Європі.

Звісно ж, що гарантії реалізуються втілення норм законодавства на практиці. При цьому, зміст гарантій постійно змінюється і залежить від суспільно-політичних, духовних та інших процесів, що відбуваються в країні на сьогоднішньому етапі її історичного розвитку. Зараз особливості гарантій реалізації права на сприятливе навколишнє середовище, одна з ключових проблем української правової системи, включаючи і екологічне право. Це одна із тенденцій наукових досліджень щодо посилення ефективності законодавства. Тут важливо брати до уваги позитивну практику іноземних держав, таких, наприклад, як Федеративна Республіка Німеччина, Японія. При цьому слід зазначити, що механізм гарантування права на сприятливе навколишнє середовище, щоб бути реальним, повинен ґрунтуватися на економічні можливості країни, держава в особі органів державної влади повинні своєчасно і комплексно підходити до вирішення екологічних проблем.

Функції держави передбачають перелік певних зобов'язань в сфері забезпечення прав людини, у тому числі право на сприятливе навколишнє середовище. У виконанні таких зобов'язань беруть участь всі державні органи. Певний спектр завдань припадає як на регіональний (місцевий) рівень (наприклад, супровід і захист), так і в загальне регулювання самої держави (наприклад, захист).

Доводиться констатувати, що до особливостей організаційних гарантій реалізації права на сприятливе навколишнє середовище також відноситься конкретна система, яка спрямована на втілення в життя юридичних правил і охорону зазначеного права. Важливе місце в цій системі займають правоохоронні органи, в тому числі прокуратура, і державні органи в сфері екології.

Так, стаття 15 Закону України від 25.06.1991 року № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища» поміж встановлення відповідальності за стан навколишнього природного середовища на своїй території і в межах своєї компетенції до компетенції органів місцевих виконавчих рад відносить також здійснення контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища [4].

Водночас положеннями статті 16 вказаного Закону управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності.

Завдання контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища полягають у забезпеченні додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності і підпорядкування, а також громадянами (стаття 34 вказаного Закону).

Отже, здійснення загального контролю законодавець відносить переважно до повноважень органів місцевих виконавчих рад, у тому числі з врахуванням процесу децентралізації. Проте слід зазначити, що немає єдиного підходу до визначення поняття з порушеної тематики. Наприклад, екологічний контроль може здійснюватися виключно через сукупність заходів, які спрямовані запобігти, виявити та припинити недотримання законодавчих норм в природоохоронній галузі, а також забезпечити виконання господарюючими суб'єктами та суб'єктами іншої діяльності законодавства у цій сфері. У ряді праць вченими пропонується закріпити обов'язки власників землі та землекористувачів використовувати дані земельного кадастру, посилити контроль за витратою коштів, що надходять у державні та місцеві бюджети від сплати земельного податку і

орендної плати, поставити за обов'язок власникам і землекористувачам земельних ділянок проводити екологічну експертизу, домагатися посилення відповідальності за розвиток деградаційних процесів на земельній ділянці, вимагати отримання компенсації за заподіяну несприятливим впливом навколишнього середовища збиток, стягнення заподіяної навколишньому середовищу шкоди, у тому числі і у результаті воєнних дій, враховуючи, що державі не просто справитися із таким величезним масивом справ про заподіяну забрудненням земель шкоду.

Варто тут враховувати і можливі проблеми реалізації інституту юридичної відповідальності. У роботах вчених ці проблеми знайшли своє відповідне відображення. Так, теоретичні узагальнення і нове вирішення наукової проблеми законодавчого забезпечення реалізації принципу законності крізь призму юридичних дефектів у механізмі земельно-правового регулювання суспільних відносин у сфері використання та охорони землі в Україні подані в наукових працях Т. О. Коваленко, яка обґрунтувала ознаки та сформулювала визначення поняття «юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин», провела їхню класифікація, запропонувала способи запобігання юридичним дефектам [7].

Необхідно погодитися з тим, що до правових інститутів, які відповідальні за здійснення і реалізацію права кожного на сприятливе навколишнє середовище, можна включити існуючі напрямки влади: законодавчу, виконавчу і судову. Однак завдання законодавчих органів влади, безсумнівно, полягає в створенні правового поля, в межах якого інші гілки влади (судова і виконавча) вживають заходів щодо здійснення та виконання законодавчих норм.

У нинішній ситуації постають нові завдання відновлення порушених прав перед судовою владою. Забезпечення єдності правового регулювання суспільних контролю, а також концептуальні підходи, спрямовані на встановлення базових (системоутворюючих) правил організації та здійснення державного нагляду та муніципального контролю, не виключають необхідності збереження при цьому галузевого регулювання контрольної діяльності в сфері земельних відносин, особливості якого повинні визначатися земельним законодавством. У зв'язку з цим пропонується концентрація справ із відшкодування шкоди, заподіяної забрудненням земель у результаті воєнних дій російської армії в рамках одного державного органу як окремого виду його наглядово-контрольної діяльності, в якій з урахуванням загальних вимог повинні бути визначені суб'єкти контролю та підконтрольні об'єкти, їх предмет і форми його здійснення.

Адже ефективність реалізації організаційних гарантій права на сприятливе довкілля та ліквідація наслідків забруднення земель у результаті воєнних дій досягається через закріплені в законодавстві засоби і способи, які покликані забезпечити захист

права і безпосередньо пов'язані з державним управлінням і з діяльністю органів влади, їх посадових осіб. Саме на ці органи та їх посадові особи відповідні адміністративно-правові норми покладають юридичні обов'язки щодо забезпечення реалізації права на сприятливе навколишнє середовище громадян і по створенню необхідних для цього умов.

У зв'язку з цим, процес реалізації права на сприятливе навколишнє середовище за допомогою організаційних гарантій має виразно непростий характер і володіє структурованою формою. Набір інструментів, які допомагають реалізації права, застосування і дію таких інструментів відносяться до особливого механізму втілення універсальних приписів в конкретну форму діяльності суб'єктів.

Так, до системи реалізації відноситься метод здійснення прав, іншими словами, важливим способом правові несуперечливі дії людини, інших зобов'язаних суб'єктів, а також можливості і обставини, які впливають на такий процес. Вивчаючи особливості організаційних гарантій реалізації права на сприятливе навколишнє середовище, важливо, в першу чергу, виявити їх інструментарій права, що виконує здійснення розглянутого права. Іншими словами, його право в тому випадку може стати реалізовано, якщо йому кореспондує обов'язок щодо його забезпечення; при цьому мається на увазі, що для права важливі організаційні гарантії.

Приходимо до висновку, що гарантії реалізації права на сприятливе навколишнє середовище є перш

за все механізм узгоджено діючих конституційних і правових інструментів. Саме за їх допомогою державні органи здійснюють правове керівництво відносно суб'єктів права для визначення прав у сфері охорони навколишнього середовища.

При цьому головними частинами досліджуваного явища є держава і система його органів, до компетенції яких включена охорона прав людини. Механізм способів, умов і правил, якими державні органи користуються при здійсненні діяльності, виступають невіддільними складовими, які спрямовані на результативність і оптимальність захисту прав.

Разом з тим, у вирішенні цих проблем має бути задіяне усе громадянське суспільство. Кожен інститут громадянського суспільства є одночасно і ініціатором як сторони правозахисних відносин (наприклад, потерпілими) і зразком єдності держави і суверенної форми публічної влади, оскільки саме людина (громадянин) має високу можливість, яка дозволяє надавати вплив на державні органи. Одночасно відмітимо, що лідери громадянського суспільства, їх правова діяльність, усвідомленість і культура стали важливою необхідністю результативності організаційних гарантій реалізації права на сприятливе навколишнє середовище. При цьому ефективність такого механізму знаходиться в прямій залежності по відношенню до змістовної структури і оптимального напрямку результативних зобов'язань як на горизонтальному, так і на вертикальному напрямку влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 27.
3. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
5. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
6. Вівчаренко О. А. *Правова охорона земель в Україні* : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 333 с.
7. Коваленко Т. О. Дефекти правового регулювання банкрутства суб'єктів аграрного підприємництва. <http://dspace.onua.edu.ua/>
8. Костицький В. В. Протидія екоциду як складова міжнародно-правового екологічного імперативу та ухвалення екологічної конституції землі. *Екологічне право*. 2022. № 1–2. С. 34–40.

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.8>

Тімощик А. Д.,

курсант II курсу

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0002-0695-4318

Резворович К. Р.,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-1183-613X

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ВИРІШЕННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

THE ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN SOLVING ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN UKRAINE AS A RESULT OF THE ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIA

У цій статті розглядаються складні екологічні проблеми України як країни, що потерпає від збройної агресії Російської Федерації, та яка страждає від глобальних проблем повітря, води та ґрунту, спричинених воєнними діями. Міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у вирішенні екологічних проблем України та сприяє відновленню і захисту довкілля країни. Це включає взаємодію з іншими країнами, міжнародними організаціями, такими як Організація економічного співробітництва та розвитку, Європейська комісія та Організація з безпеки та співробітництва в Європі, а також неурядовими організаціями, науковими установами та іншими зацікавленими сторонами. Сприяє виконанню міжнародних зобов'язань за угодами та договорами. Міжнародне співробітництво забезпечує Україні доступ до фінансової підтримки та ресурсів, необхідних для вирішення екологічних проблем, а також доступ до ресурсів, технологій та досвіду. Міжнародне співробітництво включає технічну допомогу та обмін досвідом у сфері охорони довкілля, а також гуманітарну допомогу постраждалим територіям, особливо тим, де екологічні проблеми мають найбільший негативний вплив на здоров'я та добробут населення. Через міжнародне співробітництво Україні надається допомога у зменшенні негативного впливу екологічних проблем, спричинених російською збройною агресією. Це також включає дипломатичні зусилля та створення міжнародного тиску на державу-агресора з метою вирішення найгостріших проблем сучасності нашої країни. Міжнародні норми та стандарти, закріплені в міжнародному праві, є правовою основою для того, щоб вимагати від Росії виконання зобов'язань у сфері екологічної безпеки та відшкодування завданих збитків. Міжнародне співробітництво є ключовим елементом у вирішенні екологічних проблем в Україні, що виникли внаслідок збройної агресії Росії.

Ключові слова: екологічні проблеми, міжнародне співробітництво, інтернаціональна кооперація, охорона навколишнього середовища, фінансова допомога, гуманітарна підтримка, технічна допомога, дипломатичні зусилля, міжнародний тиск.

This article discusses the complex environmental problems of Ukraine as a country suffering from the armed aggression of the Russian Federation and suffering from global air, water and soil problems caused by military actions. International cooperation plays an important role in solving Ukraine's environmental problems and contributes to the restoration and protection of the country's environment. This includes interaction with other countries, international organizations such as the Organization for Economic Cooperation and Development, the European Commission, and the Organization for Security and Cooperation in Europe, as well as non-governmental organizations, scientific institutions, and other stakeholders. To facilitate the fulfillment of international obligations under agreements and treaties. International cooperation provides Ukraine with access to financial support and resources necessary to address environmental issues, as well as access to resources, technologies and expertise. International cooperation includes technical assistance and exchange of experience in the field of environmental protection, as well as humanitarian assistance to the affected areas, especially those where environmental problems have the greatest negative impact on the health and well-being of the population. Through international cooperation, Ukraine is being assisted in reducing the negative impact of environmental problems caused by Russian armed aggression. This also includes diplomatic efforts and the creation of international pressure on the aggressor state in order to solve the most pressing problems of our country today. International norms and standards enshrined in international law are the legal basis for demanding that Russia fulfill its obligations in the field of environmental safety and compensate for the damage caused. International cooperation is a key element in addressing the environmental problems in Ukraine that have arisen as a result of Russia's armed aggression.

Key words: environmental problems, international cooperation, international cooperation, environmental protection, financial assistance, humanitarian support, technical assistance, diplomatic efforts, international pressure.

Україна зіштовхнулася зі складними екологічними проблемами внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Ці проблеми охоплюють широкий спектр питань, включаючи забруднення повітря, води та ґрунту, руйнування екосистем, а також велику кількість небезпечних відходів, що виникли в результаті воєнних дій. У зв'язку з цим, міжнародне співробітництво на мою думку, відіграє важливу роль у вирішенні екологічних проблем України, допомагаючи відновити та захистити навколишнє середовище країни. В моєму есе буде розглянуто роль міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем України.

Україна, відповідно до статей Конституції, як суверенна держава, регулює свою діяльність у сфері охорони навколишнього середовища національним законодавством, але також відповідає перед міжнародною спільнотою у контексті міжнародного права щодо екологічних питань. Україна є стороною численних міжнародних угод, конвенцій та протоколів, які зобов'язують держави дотримуватися певних стандартів та норм у сфері охорони навколишнього середовища [1].

Один з найважливіших документів, який визнає глобальні зобов'язання щодо зміни клімату, – це Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату (UNFCCC) [2]. Україна є стороною цієї конвенції, а також її Кіотського протоколу та Паризької угоди. [3, 4] Ці документи спрямовані на зменшення викидів парникових газів, пристосування до змін клімату та фінансову підтримку для країн, які стикаються з екологічними викликами.

Національне законодавство України, зокрема Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», реалізує зобов'язання України, передбачені міжнародними угодами. Цей закон визначає загальні принципи та положення щодо охорони довкілля, заборону шкідливих викидів, використання природних ресурсів та відповідальність за порушення екологічних стандартів. Крім того, Україна активно залучається до процесу гармонізації свого законодавства з вимогами Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [5].

Міжнародне співробітництво на основі цих міжнародних угод та національного законодавства включає взаємодію з іншими державами, міжнародними організаціями, такими як Організація Економічного Співробітництва та Розвитку, Європейська Комісія, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, а також громадськими організаціями, науковими установами та іншими зацікавленими сторонами. Спільні проекти, технічна допомога, обмін досвідом та фінансова підтримка сприяють вирішенню екологічних проблем, розробці ефективних стратегій та підвищенню свідомості щодо збереження навколишнього середовища.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища має вирішальне

значення для України у зв'язку з екологічними проблемами, спричиненими збройною агресією РФ. Виконання міжнародних зобов'язань, встановлених угодами та конвенціями, відбувається шляхом національної реалізації міжнародного права та гармонізації законодавства. Це дозволяє Україні отримувати підтримку, ресурси та експертну допомогу від партнерів у різних сферах, включаючи зменшення викидів парникових газів, охорону екосистем, відновлення забруднених територій та забезпечення сталого розвитку. Міжнародне співробітництво є ключовим інструментом для забезпечення екологічної стабільності та збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Міжнародне співробітництво забезпечує Україні доступ до фінансової допомоги та ресурсів, необхідних для вирішення екологічних проблем, виниклих внаслідок збройної агресії РФ. Через різноманітні фінансові механізми та програми, Україна може отримати підтримку для відновлення пошкоджених екосистем, здійснення реабілітації забруднених територій та впровадження сталого використання природних ресурсів.

Одним з таких механізмів є фонди України які отримують належну підтримку від Європейського союзу. Одним з таких фондів є українська організація «Екодія», на їх сайті зазначається що 8–9 травня 2022 року на Генеральній асамблеї Європейського екологічного бюро (European Environmental Bureau, ЕЕВ) члени мережі прийняли Екодію в асоційовані члени організації. ЕЕВ – це найбільша в Європі мережа громадських організацій з охорони навколишнього середовища. До ЕЕВ входять понад 180 організацій-членів із 38 країн, які представляють інтереси понад 30 мільйонів членів та прихильників. Мережа просуває прогресивні політики, які мають створити краще довкілля у ЄС та за його межами. ЕЕВ займається найбільш важливими для Європи питаннями довкілля: кліматичною кризою, збереженням біорізноманіття, розвитком циркулярної економіки, боротьбою із забрудненням повітря, води та ґрунтів, а також із хімічним забрудненням. Серед іншого, вона працює у сферах енергетики, промисловості, сільського господарства, зменшення відходів тощо. Мережа впливає на порядок денний і моніторить, радить та впливає на те, як ЄС намагається подолати ці проблеми [6].

Також існують програми, створені міжнародними організаціями для підтримки країн, які постраждали від екологічних криз. Наприклад, Україна отримує фінансування та технічну допомогу від природоохоронної програми LIFE [7]. Ці ресурси можуть бути спрямовані на впровадження проектів з відновлення екосистем, ліквідацію забруднених джерел та впровадження сучасних технологій для зменшення впливу промисловості на навколишнє середовище.

Крім фінансової допомоги, міжнародне співробітництво також дозволяє Україні отримати доступ

до ресурсів, технологій та експертного знання. За допомогою обміну досвідом з іншими країнами, Україна може впроваджувати найкращі практики в галузі охорони навколишнього середовища. Так наприклад у 2022 році Україна стала учасником Міжнародного форуму «AgroGreenDeal-2022: екотрансформація агросфери та відповідальність громад» який відбувся в Києві [8]. Технічна підтримка та консультації від експертів з різних областей дозволяють розробляти та реалізовувати ефективні стратегії збереження природи та розвитку сталого господарства.

У підсумку, міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у вирішенні екологічних проблем України, спричинених збройною агресією РФ. Фінансова допомога, доступ до ресурсів та технологій, а також обмін досвідом дозволяють Україні відновлювати екосистеми, зменшувати забруднення та забезпечувати стале розвиток. Шляхом спільної роботи з міжнародними партнерами, Україна може досягти екологічної стабільності та забезпечити здорове навколишнє середовище для майбутніх поколінь.

Міжнародне співробітництво також включає технічну допомогу та обмін досвідом у сфері екології. Інші країни можуть надавати Україні доступ до своїх технологій та ноу-хау для здійснення екологічних проєктів. Крім того, проведення спільних наукових досліджень та обмін даними може допомогти встановити масштаб проблем та розробити ефективні стратегії вирішення [9].

Міжнародне співробітництво також відіграє важливу роль у забезпеченні гуманітарної підтримки та екологічної безпеки в Україні, особливо в контексті екологічних проблем, спричинених збройною агресією РФ. Міжнародні організації, держави-партнери та громадські організації активно співпрацюють з Україною для забезпечення екологічної безпеки та покращення якості життя людей [9].

Гуманітарна підтримка включає надання гуманітарної допомоги постраждалим регіонам, особливо тим, де екологічні проблеми мають найбільший негативний вплив на здоров'я та добробут населення. Міжнародні гуманітарні організації, такі як Червоний Хрест, ООН та Європейський Союз, надають фінансову, медичну та матеріальну допомогу для забезпечення базових потреб людей, постраждалих від екологічних криз.

Питання екологічної безпеки також є важливим аспектом міжнародного співробітництва. Забруднення навколишнього середовища може мати довготривалі наслідки для здоров'я людей, екосистем та клімату. Спільні зусилля міжнародних партнерів у виявленні, моніторингу та зменшенні загроз довкіллю є важливим кроком для забезпечення екологічної безпеки. В рамках міжнародних угод та спільних ініціатив проводяться проєкти з обміну інформацією, технологічної співпраці та спільного вирішення проблем, що стосуються забруднення

повітря, води та ґрунтів, впливу кліматичних змін та інших екологічних факторів [9].

Міжнародне співробітництво також сприяє обміну найкращими практиками та експертними знаннями. Україна може використовувати досвід інших країн у сфері екологічної безпеки, розробляти та впроваджувати ефективні стратегії та політики для запобігання екологічним кризам та реагування на них.

Завдяки міжнародному співробітництву Україна отримує підтримку, яка допомагає зменшити негативний вплив екологічних проблем, виниклих внаслідок збройної агресії РФ. Гуманітарна допомога та спільні зусилля щодо екологічної безпеки допомагають забезпечити життєво важливі потреби населення, відновити пошкоджене середовище та зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь.

Міжнародне співробітництво також включає дипломатичні зусилля та створення міжнародного тиску на Російську Федерацію з метою вирішення екологічних проблем, що виникли внаслідок її збройної агресії проти України. Держави-партнери, міжнародні організації та громадські організації ведуть активну дипломатичну роботу для привернення уваги до екологічних проблем України та надання необхідної підтримки [10].

Це може включати проведення міжнародних конференцій, засідань та форумів, де екологічні проблеми України стають предметом обговорення та узгодження спільних стратегій. Такі заходи сприяють формуванню широкого міжнародного коаліції, яка вимагає від Росії виконання своїх зобов'язань з міжнародного права та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище України [10].

Міжнародний тиск на Росію також може виявлятися у формі санкцій та обмежень, які спрямовані на зміну її поведінки та зупинення дій, що призводять до екологічних криз. Міжнародні організації та держави можуть застосовувати економічні, торговельні та політичні санкції з метою покарання та зупинення небажаних екологічних практик Росії.

Поміж тим, дипломатичні зусилля можуть спрямовуватися на створення міжнародних механізмів контролю та моніторингу екологічних проблем. Україна може співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як ООН та Європейський Союз, для розроблення інструментів, які дозволяють ефективно відстежувати та контролювати забруднення навколишнього середовища внаслідок збройної агресії РФ.

Таким чином, дипломатичні зусилля та міжнародний тиск грають важливу роль у вирішенні екологічних проблем України, пов'язаних з збройною агресією Російської Федерації. Шляхом мобілізації міжнародної спільноти та застосування дипломатичних засобів та санкцій, можна створити належний тиск на Росію та спонукати її до зупинки екологічних порушень та відшкодування завданої шкоди.

Інтернаціональна кооперація має надзвичайно важливу роль у вирішенні екологічних проблем України, спричинених збройною агресією РФ. Через міжнародну підтримку, дипломатичні зусилля, гуманітарну допомогу та екологічну безпеку, Україна отримує необхідні ресурси, знання та підтримку для зміцнення свого екологічного становища та покращення якості життя свого населення.

Завдяки міжнародному співробітництву, Україна може залучати фінансову підтримку, технічну експертизу та інноваційні рішення для вирішення екологічних проблем. Міжнародні норми та стандарти, які закладені у міжнародне законодавство, надають правову основу для вимоги від РФ виконання своїх зобов'язань щодо екологічної безпеки та відшкодування завданої шкоди.

Крім того, інтернаціональна кооперація допомагає Україні встановити дипломатичні контакти та створити міжнародний тиск на РФ. Це може

включати проведення конференцій, засідань та форумів, де екологічні проблеми України стають предметом обговорення та узгодження спільних стратегій. Дипломатичні зусилля спрямовуються на формування широкої міжнародної коаліції, яка вимагає від РФ виконання міжнародних стандартів екологічної безпеки.

У підсумку, міжнародне співробітництво є ключовим фактором у вирішенні екологічних проблем України, які виникли внаслідок збройної агресії РФ. Шляхом об'єднання зусиль, обміну знаннями та досвідом, встановлення дипломатичних контактів та міжнародного тиску, Україна може розвивати стратегії та політики, спрямовані на запобігання екологічним кризам та відновлення навколишнього середовища. Тільки через спільні зусилля та міжнародну співпрацю можна досягти значимого прогресу в розв'язанні екологічних проблем України та забезпечити сталі та здорові майбутні для всіх громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Документ № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
2. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. Документ № 995_044. Ратифікація від 29.10.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення: 28.05.2023).
3. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. Документ № 995_801. Редакція від 17.11.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text (дата звернення: 28.05.2023).
4. Паризька угода. Документ № 995_161, Ратифікація від 14.07.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення: 28.05.2023).
5. Закон України: “Про охорону навколишнього природного середовища”. Документ № 1246-XII. Редакція від 19.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
6. Офіційний веб-портал Центру екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua/pro-nas> (дата звернення: 28.05.2023).
7. Офіційний веб-портал Укрінформ – мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3514127-ukraina-priednalasa-do-evropejskoi-prirodoohoronnoi-programi-life.html> (дата звернення: 28.05.2023).
8. Офіційний веб-портал Ecobusiness group. URL: <https://ecolog-ua.com/events/mizhnarodnyu-forum-agrogreendeal-2022-ekotransformaciya-agrosfery-ta-vidpovidalnist-gromad> (дата звернення: 28.05.2023).
9. Новак У. П., Давидович О. М. Участь України у міжнародному співробітництві з охорони навколишнього середовища : дис. Вид-во СумДУ, 2009.
10. Павко, Яна Анатоліївна. Роль Організації Об'єднаних Націй у міжнародно-правовій охороні клімату. *Київський часопис права*. 2022. № 4. 232–239.

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2023.1-2.9>

Трегуб О. А.,

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»

ORCID: 0000-0003-0660-5783

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ОБЛІКУ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ НА ОСНОВІ ДЕРЖАВНОГО КАДАСТРУ ВІДХОДІВ

SYSTEMATIZATION OF STATE ACCOUNTING IN THE FIELD OF WASTE MANAGEMENT BASED ON THE STATE WASTE CADASTRE

У статті досліджуються правові аспекти систематизації державного обліку в сфері управління відходами шляхом створення державного кадастру відходів.

Проаналізовано стан відповідного державного обліку та виявлено основні правові проблеми в цій сфері, а саме: невиконання Закону України «Про відходи» щодо створення інформаційно-аналітичних систем і банків даних про обсяги утворення та поводження з відходами, державного банку даних щодо впроваджених в Україні технологій утилізації відходів; ведення реєстру місць видалення відходів і реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів лише на регіональному рівні; неповнота державного обліку в сфері управління відходами та неузгодженість між собою різних його форм.

Розглянуто положення законодавства України, якими передбачається створення та функціонування окремих кадастрів природних ресурсів та інших кадастрів, зокрема Державного земельного кадастру та Державного кадастру сховищ радіоактивних відходів. Досліджено зарубіжний досвід щодо організації державного обліку в сфері управління відходами, визначено особливості ведення Кадастру відходів Італії, Державного кадастру відходів Казахстану та Кадастру відходів гірничої промисловості Сербії. Обґрунтовано, що відповідний державний облік в Україні також доцільно організувати в формі кадастру як єдиної геоінформаційної системи. З огляду на це, державний кадастр відходів буде складовою національної інфраструктури геопросторових даних.

У структурі цього кадастру запропоновано виділити банки даних та реєстри. До основних потрібно віднести банки даних про: відходи; об'єкти утворення та управління відходами; несанкціоновані звалища відходів; найкращі доступні технології управління відходами; суб'єктів утворення та управління відходами.

Запропоновано включення державного кадастру відходів до інформаційної системи управління відходами, створення якої передбачено ст. 46 Закону України «Про управління відходами», як її окремої підсистеми.

Ключові слова: державний облік, управління відходами, державний кадастр відходів, геопросторові дані, банк даних, реєстр.

The present paper examines the legal aspects of systematization of state accounting in the field of waste management by creating the state waste cadastre.

The situation with the relevant state accounting is analyzed and the main legal problems in this field are identified, namely: failure to comply with the Law of Ukraine “On waste” regarding the creation of information and analytical systems and data banks on the volume of waste generation and management; maintaining a register of waste disposal sites and a register of waste generation, treatment and recovery facilities only at the regional level; incompleteness of state accounting in the field of waste management and the inconsistency of its various forms.

The provisions of the legislation of Ukraine, which provide for the creation and functioning of separate cadastres of natural resources and other cadastres, in particular the State Land Cadastre and the State Cadastre of Radioactive Waste Storage Facilities, are considered. This paper also considers foreign experience in the organization of state accounting in the field of waste management and concentrates on peculiarities of maintaining the Italian Waste Cadastre, the State Waste Cadastre of Kazakhstan and the Cadastre of Mining Waste of Serbia. It is substantiated that the relevant state accounting in Ukraine should also be organized in the form of a cadastre as a unified geographic information system. Therefore, the state waste cadastre will become a part of the national infrastructure of geospatial data.

The structure of this cadastre should include data banks and registers. The main ones are data banks on waste, waste generation and management facilities, unauthorized landfills, the best available technologies of waste management, subjects of waste generation and management.

It is proposed to include the state waste cadastre in the waste management information system, the creation of which is provided for by Art. 46 of the Law of Ukraine “On waste management”.

Key words: state accounting, waste management, state waste cadastre, geospatial data, data bank, register.

Постановка проблеми. Основою прийняття ефективних рішень у сфері управління відходами є повна та достовірна інформація про запаси відходів, їх види, екологічні властивості, економічну цінність, джерела утворення, географію розміщення та споживання, власників, найкращі доступні технології відновлення відходів та інші відомості. Важливим джерелом такої інформації є дані державного обліку, який у науці екологічного права відносять до основних функцій державного управління у галузі охорони довкілля та природокористування [1, с. 122]. Однак, як констатується у Законі України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», ефективна система обліку та звітності в сфері управління відходами в Україні відсутня [2]. За чотири роки ситуація практично не змінилася.

По-перше, не створено ті бази даних, що передбачені Законом України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР «Про відходи» (цей Закон має втратити чинність 09.07.2023 р. із набранням чинності новим Законом України від 20.06.2022 р. № 2320-IX «Про управління відходами»). Мова йде про інформаційно-аналітичні системи і банки даних про обсяги утворення та поводження з відходами, державний банк даних щодо впроваджених в Україні технологій утилізації відходів, формування яких покладається на Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України відповідно до ст. 23 цього Закону [3]. Необхідно відзначити, що в Законі України «Про управління відходами» замість традиційних для законодавства України термінів «поводження з відходами» та «утилізація відходів» вживаються терміни «управління відходами» та «відновлення відходів», значення яких відрізняється від попередніх [4]. Нещодавно було запущено Національну онлайн-платформу «Еко-Система», яка має на меті забезпечити надання «всієї екологічної інформації та послуг». Однак у розділі «е-Відходи» платформи станом на лютий 2023 р. містяться лише Реєстр виданих ліцензій на провадження господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами, Реєстр висновків про транскордонне перевезення відходів Зеленого переліку та Реєстр декларацій про відходи [5].

По-друге, державний облік окремих відомостей здійснюється лише на регіональному рівні, що ускладнює оцінку ситуації у сфері управління відходами в національному масштабі. Свідченням цьому є реєстр місць видалення відходів і реєстр об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, ведення яких віднесено до повноважень обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій [3]. У багатьох областях зазначені реєстри взагалі не ведуться або потребують оновлення.

По-третє, інформація щодо окремих об'єктів, суб'єктів та процесів у сфері управління відходами,

необхідна для прийняття управлінських рішень, не охоплюється державним обліком. Наприклад, до таких об'єктів належать несанкціоновані (стихийні) звалища. Спробою започаткувати їх державний облік було створення так званого «Реєстру місць стихійних сміттєзвалищ» у межах проекту «Еко-мапа», який функціонував з 2017 по 2022 р. Реєстр містив певні відомості лише щодо декількох областей України, а питання його формування і ведення законодавчо не врегульовувалися. У січні 2022 р. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України оголосило про припинення роботи сервісу «Екомапа» з технічних причин та початок розроблення нового технічного рішення «Екомапа 2.0». До модернізованого сервісу планується включити максимальну кількість інформації про наявні сміттєзвалища [6].

По-четверте, різні форми державного обліку в сфері управління відходами не систематизовані, а облікові дані – недостатньо узгоджені між собою. Цим знижується якість інформаційного забезпечення і, як наслідок, ефективність державної екологічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти управління відходами є предметом багатьох юридичних досліджень. Останніми роками вагомих внесок у розроблення науково-теоретичних та прикладних положень щодо правового забезпечення управління відходами зробили Т.Л. Антонова, О.М. Гаврилюк, О.В. Гладій, В.А. Зуєв, Т.К. Оверковська, В.М. Плохий, М.В. Федунь, Р.В. Цалин та інші науковці. Варто окремо відзначити дисертаційні розвідки Т.Л. Антонової (Адміністративно-правове регулювання поводження з відходами, 2017 р.), О.М. Гаврилюка (Адміністративно-правове регулювання поводження з побутовими відходами, 2017 р.), О.В. Гладія (Адміністративно-правовий режим техногенних родовищ в Україні, 2017 р.), В.М. Плохого (Адміністративно-правовий режим поводження з техногенними відходами, 2021 р.), М.В. Федунь (Правове регулювання поводження з відходами в рамках Європейського Союзу, 2016 р.) та Р.В. Цалина (Особливості правового статусу власника відходів в Україні, 2019 р.).

Водночас правові питання державного обліку в сфері управління відходами, що представляють особливий інтерес у контексті створення державного кадастру відходів, достатньою мірою не розглядалися та потребують наукового осмислення.

Отже, **мета цієї статті** – обґрунтувати правові пропозиції щодо систематизації державного обліку в сфері управління відходами шляхом створення єдиного державного кадастру відходів.

Виклад основного матеріалу. Для удосконалення державного обліку в сфері управління відходами Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням

Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р (далі – НСУВ), передбачає впровадження:

- національного реєстру об'єктів утворення, здійснення операцій у сфері поводження з відходами і найкращих доступних технологій поводження з відходами;

- державного реєстру відходів та вторинних ресурсів, що утворюються та накопичені в Україні;

- спеціальних посуб'єктних реєстрів (реєстру суб'єктів господарювання, які здійснюють збирання та перевезення промислових відходів, реєстру суб'єктів господарювання, які надають послуги з вивезення побутових відходів та ін.) [7].

Однак позиція держави в цьому питанні є несприятливою, оскільки зазначені реєстри взагалі не згадуються у Національному плані управління відходами до 2030 року (далі – НПУВ) [8], спрямованому на реалізацію НСУВ. З іншого боку, виконання НСУВ в цій частині може лише частково розв'язати проблему, оскільки не забезпечить належної систематизації державного обліку в сфері управління відходами та, отже, не дозволить повною мірою розгорнути його інформаційні можливості.

Окремої уваги заслуговує підхід до організації державного обліку в сфері управління відходами, передбачений новим Законом України «Про управління відходами». Ст. 46 цього Закону присвячена інформаційній системі управління відходами, яка має бути створена у формі електронної бази даних з метою належного обліку, звітності, узагальнення та аналізу відповідної інформації. Така інформаційна система складається із трьох підсистем – звітності, надання адміністративних послуг і реєстрів. Остання підсистема включає реєстри, що не співпадають із реєстрами, визначеними в НСУВ. Наприклад, у Законі України «Про управління відходами» не згадуються державний реєстр відходів та вторинних ресурсів, що утворюються та накопичені в Україні, та національний реєстр об'єктів утворення, здійснення операцій у сфері поводження з відходами і найкращих доступних технологій поводження з відходами [4].

У цілому і НСУВ, і Закон України «Про управління відходами» орієнтовані на збільшення кількості відповідних реєстрів, а не на побудову інтегрованої системи державного обліку в сфері управління відходами з єдиними принципами організації, чіткою структурою та функціями. Водночас організація обліку за системним принципом дозволила б суттєво покращити його інформаційні властивості, забезпечити сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами.

Прогрес у розвитку технологій та зростання потреб управління обумовлюють те, що відповідний державний облік доцільно будувати на геоінформаційних засадах. Як впливає зі ст. 1 Закону України від 13.04.2020 р. № 554-IX «Про національну інфраструктуру геопросторових даних»,

геоінформаційною системою є система, призначена для провадження діяльності з геопросторовими даними та метаданими. Своєю чергою, геопросторові дані являють собою сукупність даних про геопросторовий об'єкт, що характеризується певним місцезнаходженням на Землі і визначеними у встановленій системі просторово-часовими координатами [9]. До беззаперечних переваг геоінформаційних систем належить цифрове картографування, яке суттєво полегшує сприйняття інформації.

Варто наголосити, що кроком до створення геоінформаційної системи державного обліку в сфері управління відходами є те, що реєстр об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів і реєстр місць видалення відходів мають включати геопросторові дані, метадані та сервіси, діяльність із якими здійснюється згідно із Законом України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» [3]. Відповідні зміни до Закону України «Про відходи» набули чинності 1 січня 2021 р., але не враховуються на підзаконному рівні у порядках ведення відповідних реєстрів, що затверджені Кабінетом Міністрів України [10; 11]. Окрім цього, Закон України «Про управління відходами» взагалі не згадує про відповідні регіональні реєстри та не містить відсилань до Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних».

За аналогією із багатьма іншими системами обліку, передусім у природоресурсній галузі, єдина геоінформаційна система державного обліку в сфері управління відходами може бути організована у формі *кадастру*. У науковій літературі, законодавстві та практичній сфері існує багато різних визначень цього поняття – як родових, так і видових.

Так, у юридичній енциклопедії під редакцією Ю.С. Шемшученка під кадастром розуміється систематизований банк кількісних і якісних даних щодо певного об'єкта, призначений для забезпечення державних органів, підприємств, установ та організацій інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень [12]. У науці екологічного права є спеціальне поняття «державний кадастр природного ресурсу», яким вважають єдину державну систему відомостей про просторове розміщення природного об'єкта, його економічний і правовий стан, природні, господарські, якісні, кількісні та інші характеристики, необхідні для управління цим об'єктом [13, с. 208]. Державний земельний кадастр, що є основою системи кадастрів природних ресурсів, визначається законом як єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами, про меліоративні мережі та складові частини меліоративних мереж [14].

Ключовою властивістю будь-якої сучасної кадастрової системи є надання достовірної інформації про географічне положення об'єктів обліку [15, с. 94; 16]. У зв'язку з цим із 1 січня 2021 р. всі кадастри в Україні повинні відповідати вимогам Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних».

В Україні діє розгалужена система кадастрів, яка не обмежується лише кадастрами природних ресурсів. До неї входять Державний земельний кадастр, Державний водний кадастр, Державний лісовий кадастр, Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин, Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду, Державний кадастр тваринного світу, Містобудівний кадастр, Державний кадастр сховищ радіоактивних відходів та інші кадастри. Останній із зазначених кадастрів містить інформацію щодо місцезнаходження, кількісних та якісних характеристик, умов зберігання або захоронення радіоактивних відходів, систем контролю та моніторингу [17].

Питання створення окремого кадастру (або кадастрів) у галузі управління відходами неодноразово підіймалося на державному рівні. Ще в 1998 р. необхідність створення кадастрів відходів була визнана Постановою Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [18], а у 2005 р. за результатами аналізу стану виконання законодавства у сфері поводження з відходами Верховна Рада України рекомендувала Кабінету Міністрів України розробити та запровадити державний кадастр відходів [19].

Незважаючи на всю актуальність, у вітчизняній науці відповідне питання належним чином не досліджувалося.

В окремих наукових працях можна зустріти абстрактні ідеї щодо необхідності запровадження «державного кадастру відходів» [20, с. 1000], «кадастру (реєстру) відходів» [21, с. 124] або «Кадастру відходів промислових підприємств, консорціумів і компаній» [22, с. 274]. Завдання, структура, зміст та особливості цих кадастрів у літературі не розкриваються.

Група дослідників із Ужгородського національного університету пропонує створити кадастр вторинних ресурсів на основі застосування геоінформаційних систем. У дослідженні відзначається, що в цьому кадастрі мають відобразитися еколого-соціальні особливості утворення, накопичення і використання вторинних ресурсів, описуватися відходи, що забруднюють навколишнє середовище з огляду на рівень їх небезпечності [23, с. 123–124]. Водночас не зрозуміло, чому йдеться про кадастр вторинних ресурсів, тоді як за задумом авторів він охоплюватиме всі відходи, зокрема й ті, що не належать до вторинних ресурсів і підлягають видаленню.

Потрібно відзначити, що в зарубіжній практиці існують приклади функціонування спеціальних кадастрів у сфері управління відходами.

В Італії Кадастр відходів (італ. «Catasto Rifiuti») був створений ще в 1988 р., у зв'язку з чим неодноразово реорганізовувався. Згідно із Декретом від 03.04.2006 р. № 152, Кадастр відходів поділяється на розділи, що містять інформацію про: суб'єктів, які залучені до циклу операцій управління відходами; декларації, що подають зазначені суб'єкти; видані дозвільні документи; компанії, які здійснюють утилізацію відходів за спрощеною процедурою; утворення та управління специфічними видами відходів, зокрема поліхлорованими біфенілами, відпрацьованими оливами, батареями, використаною упаковкою та ін. [24]. Кадастр відходів Італії ведеться спеціально уповноваженими органами на національному і регіональному рівнях управління, регулярно оновлюється та містить геоінформаційну складову.

У Республіці Казахстан функціонує Державний кадастр відходів, яким є систематизоване на основі геоінформаційних систем зведення уніфікованих відомостей щодо: 1) кожного об'єкта розміщення відходів (із зазначенням їх просторового положення); 2) видів відходів, їх походження і фізико-хімічних властивостей, компонентного складу, кількісних, якісних показників, технічних, гідрогеологічних та екологічних умов зберігання, захоронення та скидання; 3) технологій їх використання та знешкодження. Як визначено в ст. 383 нового Екологічного кодексу Республіки Казахстан від 02.01.2021 р. № 400-VI, Державний кадастр відходів покликаний забезпечити державні органи, зацікавлених фізичних та юридичних осіб інформацією для оцінки, прогнозування, розроблення технологічних, економічних, правових та інших рішень щодо охорони навколишнього середовища, а також ведення загальнодержавного комплексного обліку відходів [25].

У Сербії з 2017 по 2020 р. за підтримки Європейського Союзу було реалізовано проєкт щодо створення Кадастру відходів гірничої промисловості, який існує у формі Інтернет-додатку та окремої книги. Кадастр містить детальну інформацію щодо всіх історичних і безхазяйних звалищ відходів гірничої промисловості на території країни (усього більше 40), точні дані про склад таких відходів, їх кількість, фізичні і хімічні властивості, класифікацію, оцінку ризиків та іншу екологічно важливу інформацію [26; 27]. Сербській досвід ведення державного обліку відходів гірничої промисловості є цікавим, але для України оптимальнішою є модель єдиного кадастру для всіх видів відходів. Це обумовлено проблемами, про які йшлося раніше.

Створення державного кадастру відходів в Україні сприятиме поліпшенню якості управління на всіх його рівнях – від об'єктового до національного, оскільки суб'єкти управління володітимуть максимально повною, достовірною і доступною інформацією для прийняття рішень.

Структурними елементами державного кадастру відходів як цілісної геоінформаційної системи обліку

в сфері управління відходами можуть бути наявні та перспективні банки даних і реєстри. Зокрема, до цього кадастру доцільно включити банки даних про: відходи; об'єкти утворення та управління відходами; несанкціоновані звалища відходів; найкращі доступні технології управління відходами; суб'єктів утворення та управління відходами; інші банки даних.

Зокрема, банк даних про відходи може бути джерелом інформації про видовий склад, запаси, обсяги щорічного утворення відходів, їх екологічні властивості, енергетичну цінність, географію розміщення, економічну, екологічну доцільність та технічні можливості використання. Для окремих видів відходів у межах відповідного банку даних можуть виділятися спеціальні реєстри.

Банк даних про найкращі доступні технології управління відходами слугуватиме джерелом інформації про ефективні технології використання відходів як вторинних ресурсів із урахуванням цілей сталого розвитку, принципів циркулярної економіки, оновлених кліматичних цілей та інших важливих критеріїв.

Державний кадастр відходів може бути підсистемою інформаційної системи управління відходами, створення якої передбачено ст. 46 Закону України

«Про управління відходами» (замість підсистеми реєстрів, які будуть інтегровані до цього кадастру).

Висновки. Отже, ключовим напрямом удосконалення державного обліку в сфері управління відходами є систематизація різних його форм (наявних і перспективних) шляхом створення державного кадастру відходів, побудованого на геоінформаційних засадах. Наявність у державному кадастрі відходів геопросторових даних, що характеризують географічне положення об'єктів обліку за допомогою цифрових технологій і графічної візуалізації, покращить інформаційні властивості державного обліку у відповідній сфері та дозволить інтегрувати його до національної інфраструктури геопросторових даних, що створюється та функціонує за єдиними принципами. Для групування даних за тематичними блоками в межах відповідного кадастру можуть формуватися банки даних та реєстри.

Функціонування державного кадастру відходів сприятиме реалізації цілей державної політики в екологічній, економічній, енергетичній та інших сферах, полегшить запровадження в Україні підходів законодавства про відходи Європейського Союзу в умовах повного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Завгородня В. М. Система і класифікація функцій державного управління у сфері природокористування і охорони довкілля. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 1(4). С. 120–124.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 28. Ст. 980.
3. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36–37. Ст. 242.
4. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 56. Ст. 3270.
5. e-Відходи. *Національна онлайн-платформа «ЕкоСистема»*. URL: <https://eco.gov.ua/categories/e-vidhodi> (дата звернення: 02.02.2023)
6. Роботу «Екомапи» призупинено: Міндовкілля вже працює над новим сучасним сервісом, що дозволить стежити за ліквідацією сміттєзвалищ онлайн. *Офіційний веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*. 21.01.2022. URL: <https://mepr.gov.ua/news/38815.html> (дата звернення: 02.02.2023).
7. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 94. Ст. 2859.
8. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 р. № 117-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 22. Ст. 783.
9. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13.04.2020 р. № 554-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 37. Ст. 277.
10. Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.1998 р. № 1360. *Офіційний вісник України*. 1998. № 35. Ст. 1307.
11. Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 р. № 1216. *Офіційний вісник України*. 1998. № 31. Ст. 1181.
12. Юридична енциклопедія : у 6 т. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3: К-М / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. 792 с.
13. Яремак З.В. Поняття та класифікація державних кадастрів природних ресурсів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* : збірн. наук. статей. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. Вип. XXX. С. 199–212.
14. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 8. Ст. 61.
15. Майстренко С.Я. Система «ГІС-Ліспроєкт» як прототип геоінформаційної складової кадастрової системи. *Математичні машини і системи*. 2015. № 3. С. 93–99.
16. Manual for cadastre development. *Waste Heat*. URL: <https://www.waste-heat.eu/waste-heat-potential/manual-for-cadastre-development> (дата звернення: 02.02.2023).
17. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 27. Ст. 198.

18. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38–39. Ст. 248.
19. Про стан виконання законодавства у сфері поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення: Постанова Верховної Ради України від 06.10.2005 р. № 2967-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 49. Ст. 525.
20. Павленко О. П., Розмарина А. Л., Венгер О. С. Аналіз економічних методів регулювання у сфері поводження з твердими побутовими відходами. *Scientific achievements of modern society: Materials of the 6th International scientific and practical conference (Liverpool, United Kingdom, February 5–7, 2020)*. Liverpool: Cognum Publishing House, 2020. P. 994–1001.
21. Писаренко П. В., Тараненко А. О., Чальцев Д. В., Кахикало О. О., Гришина К. Є., Корчагін О. П. Екологічні аспекти міжрегіональної взаємодії у сфері поводження з твердими відходами (на прикладі програми реабілітації забруднених земель). *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2020. № 4. С. 120–127.
22. Зайцева В.Г., Нестеренко О.В., Онищенко Н.Г. Система управління відходами в Україні. *Науковий вісник будівництва*. 2017. Т. 88. № 2. С. 272–276.
23. Клименко Т., Радиш І., Пересоляк В. Створення кадастру вторинних ресурсів з застосуванням геоінформаційних систем на прикладі Закарпатської області. *Географічні аспекти просторової організації території, суспільства та збалансованого природокористування: матеріали III наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Ужгород, 7–9 грудня 2022 р.)*. Ужгород : ПП Данило С. І., 2022. С. 119–125.
24. Decreto legislativo 3 aprile 2006, n. 152. Norme in materia ambientale. *Gazzetta Ufficiale* n. 88 del 14 aprile 2006. URL: <https://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/06152dl.htm> (дата звернення: 02.02.2023).
25. Экологический кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 02.01.2021 г. № 400-VI. *Казахстанская правда*. 2021. № 2 (29379).
26. About project. *EU for the Cadaster of mining waste*. URL: <https://cadastre-of-mining-waste.euzatebe.rs/en/about-project> (дата звернення: 02.02.2023).
27. Cadastre to enable responsible mining waste management in Serbia. *Balkan Green Energy News*. URL: <https://balkangreenenergynews.com/cadastre-to-enable-responsible-mining-waste-management-in-serbia/> (дата звернення: 02.02.2023)

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

науково-практичний журнал

Випуск 1–2

Журнал видається за сприянням:

*Національної академії правових наук України,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
Державного університету інфраструктури і технологій,
Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Асоціації українських правників,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Формат 64x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,28.
Замов. № 1023/612. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Scientific publication

ENVIRONMENTAL LAW

scientific and practical journal

Issue 1–2

*The journal is published under the auspices
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Yaroslav Mudryi National Law University,
State University of Infrastructure and Technologies,
Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukrainian Bar Association,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Format 64×84/8. Times New Roman Font.
Offset. Digital printing. Conventional printed sheet 6,28.
Order № 1023/612. Edition of 300 copies.

Publishing and printing – Publishing House “Helvetica”
65101, Ukraine, Odessa, 6/1 Inglizi St.
Telephone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of publishing entity
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.